

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2023. június
XXX. évfolyam 2. szám

A Sidos jól dolgozott. A sárgaréz kilincs sziporkázó csillogással hálálta meg a törődést. Szívesen elmesélte volna, hogy csupán néhány utcával arrébb született, a földszintes házak közül kimagasló kastélyszerű, tornyos épületben, homlokzatán a Györffy Cornél Fém- és Vasáru Gyára felirattal. Udvari műhelyéhez külön iparvágány vezetett, fogadva az ércel megrakott tehervagyonokat, hogy aztán azok a készárut el fuvarozzák szerte az országba, sőt, a határon túlra is. Volt itt mindenféle hasznos termék: a vetőkorongtól kezdve a peronoszpóra elleni vörösréz permetezőig.

A rézkilincs mives címerével és az ablakzárrel együtt országos versenyen is remekelt: aranyéremmel öregbítve cége jó hírnevét, dicsérve mesterei kezűességét. Dolgos munkáskéz bőven akadt, naponta százan is átlépték a gyárkaput. „Hazámnak és gyáramnak szakmájukat értő, jó munkásokat nevelnék” – e hitvallással alapította meg a tulaj tanoncotthonát, mintaszerű berendezéssel, kiváló oktatókkal. Ám a sikeres életút véget ért, bár a kilincs még 100 évesen is bírta volna a strapát! Betonóriások nőttek meghitt otthona helyére, plasztik ablakokkal, műanyag kilincsekkel. És idővel a Sidos is eltűnt a boltok polcairól. □ Kőrös Márta

Két legendás üzem az Erzsébet utca 4.-ben

„Újpesten, Györfly Kornél érem-, fém- és vasárugyárának összes munkásai sztrájkba léptek.” (A munkaadó, 1912. október 6.)

„A nemzetközi vas- és fémipari kiállítás zsűrije Sztéryni József volt államtitkár elnöke alatt már megállapította, hogy a kiállítók közül kik s milyen kitüntetésben részesüljenek. [...] Györfly Kornél újpesti érc-, fém- és vasárugyára ugyancsak aranyérmet kapott. Ez a fiatal gyár fennállása óta óriási léptekkel halad előre, rendkívüli sok külföldi hasonló árut készítő gyárnak készítményét szorítva vissza az országból.” (Magyar Asztalosmesterek Lapja, 1911. július 16.)

„Az 1918. év ősze a Baeder-gyár részvénytársasággá alakulásának időpontja, fordulóponthoz jelent nemcsak a Baeder-gyár életében, de a magyar illatszer, kozmetikai cikk és pipereszappangyártásban is. 1918. október 31-én foglalta el a gyár a nemrég megszerzett Györfly Kornél-féle fémárugyár telepét Újpesten, melyet átalakított és újonnan épült szappangyári résszel egészített ki, amelyben két darab, egyenként 70 hektoliter űrtartalmú üstben főzik a híressé vált Baeder-szappanokat. 1918 óta a gyár bővítési munkálatai csaknem szakadatlanul folynak [...] így a vállalat fokozatosan berendezkedett a termékei kiszerezéséhez szükséges összes burkolóanyagok, papír- és fémdobozok, púderpamacsok, nyomtatványok stb. előállítására is...”

A vállalat magyarországi fejlődésével egyidejűleg természetesen kifelé is állandóan terjeszkedett. 1921 októberében Albanyban (New York) bejegyzett fiókján kívül 1927 óta gyártásra berendezett fióktelepe működik Pozsonyban (Bratislavában) is Csehszlovákia részére, amelyet Baeder Zoltán vezet, továbbá önálló részvénytársaság formájában működő és modernül berendezett gyárteleppel bíró testvérvállalata van Aradon Románia részére. Ezen felül képviselői vannak Laibachban (Ljubljánában) Jugoszlávia részére és Milánóban Olaszország számára.” (Az Illatszerész, 1928. november 15.)

„A Magyar Drogista Testület december 6-án társasvacsorát rendezett, amely alkalmat felhasznált arra, hogy a Baeder-gyár részvénytársasággá alakulásának 10 éves évfordulóját ünnepelje. A fényesen sikerült vacsorán [...] Hauswirth Ödön az Országos Iparegyesület nevében üdvözölte Baeder Hermann és Steinfeld Sándort, a gyár kiváló igazgatóit és átnyújtotta az Iparegyesület ezüstérmét és díszoklevelét.” (Az Illatszerész, 1928. december 15.)

„Baeder Hermann távozása a Baeder-gyárból. Lapunk legutóbbi számában már jeleztük, hogy Baeder Hermann, a Baeder Illatszergyár Rt. megalapítója, a vállalat kötelékéből kiválik. Ez a kilépés május 31-ével meg is történt és pedig békés megegyezés alapján, mint azt a Baeder Illatszergyár Rt. és Baeder Hermann hozzánk juttatott következő együttes nyilatkozatukban lefektették: [...] Baeder Hermann a részvénytársasággal, illetőleg igazgatótársaival létesített barátságos megegyezés alapján a vállalat kötelékéből f. évi május hó 31-én kivált. A Baeder Illatszergyár Rt. az eddigi keretek között fog változatlanul tovább működni, Baeder Hermann önálló iparvállalat létesítését tervezi. Budapest, 1936. május hó 31. Baeder Hermann s. k. Baeder Illatszergyár Rt. Steinfeld s. k. Fuchs s. k.” (Az Illatszerész, 1936. június 15.)

„Baeder Hermann, az újpesti Baeder Illatszergyár Rt. műszaki igazgatója fiával, Baeder Istvánnal együtt kivált az általa még 1912-ben alapított vállalat kötelékéből. Baeder Hermann azonban nemcsak közgazdasági és ipari körökben ismerik, hanem a nagyközönség is tudja, hogy az ő neve összeforrt a magyar kozmetikai iparral, melynek úttörője és megteremtője volt. Az ő érdeme, hogy a külföldi, főleg francia kozmetikai cikkek behozatalának megszüntetésével nagyszerű új magyar iparág született és a magyar pipercikkek, az ő kreációi egyenrangú versenytársai lettek a külföldi árunak.” (Az Est, 1937. június 16.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECÓVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,*
gimnázium-igazgató
DR. HOLLÓSI ANTAL *sebészfőorvos,*
ny. orvos igazgató
IVÁNYI JÁNOS *okl. építőmérnök*
KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA
ny. tudományos munkatárs (OFI)
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LADÁNYI JÁNOS *szociológus*
DR. LAKOS TIBOR *tudományos*
kutató
LASZIP GÁBOR *történész*
PETŐFI SÁNDOR *költő*
PRÓFUSZ JÓZSEF *újságíró,*
szerkesztő
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-*
gyűjtemény-vezető

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2023. június
XXX. évfolyam 2. szám

A Györfly-féle érc- és fémárugyár az Erzsébet utca 4. szám alatt (Forrás: Borovszky S.: Magyarország vármegyéi és városai)

1	KÖRÖS MÁRTA <i>Györfly Cornél gyára az Erzsébet utcában</i>
Múltidéző	
2	<i>Két legendás üzem az Erzsébet utca 4.-ben</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
Tanulmány	
4	LASZIP GÁBOR <i>Az UTE 1886. évi közgyűlése</i>
8	IVÁNYI JÁNOS <i>Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány története, 3. rész</i>
Közlemények	
11	IVÁNYI JÁNOS <i>120 éve épült a Györfly-féle Fémárugyár</i>
13	KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA <i>„A reklám alapja az állandó feltűnő hirdetés”. Újpest élete a hirdetések tükrében, 4. rész</i>
15	DR. HOLLÓSI ANTAL <i>Dr. Gárdi Jenő, a szegények orvosa</i>
17	LADÁNYI JÁNOS <i>A kedvenc fürdőruha</i>
18	KRIZSÁN SÁNDOR <i>A káposztásmegyeri lakótelep története az évszámok tükrében 2008–2023, 2. rész</i>
21	PRÓFUSZ JÓZSEF <i>Az Óceán Közösségi Televízió és az Újpest Televízió története, 1. rész</i>
24	PETŐFI SÁNDOR <i>Vasúton</i>
24	LAKOS TIBOR <i>„Vasúton bámulatosan balad az ember”</i>
Híres újpestiek	
26	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Mártonffy Frigyes</i>
Interjú	
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>„Csak hozd a gitárodát és énekelj!”</i>
32	Helytörténeti hírek

Az UTE 1886. évi közgyűlése

pesti község reprezentatív sportklubja, az – eredeti írásmód szerint – Ujpesti Tornaegyesület 1885 nyarán alakult. Az egyesület céljaiként a tornázás szélesebb körben történő terjesztését, a gyermekek testi nevelését, a vívás és céllövés gyakorlását, valamint önkéntes tűzoltók képzését jelölte meg.

A klub első elnöke az alapítás előkészületeiben évek óta szerepet vállaló Goll János, a VI. kerületi közszégi polgári fiúiskola ének–német szakos tanára, zeneszerző, zenei ságíró lett. Az UTE megalakulásának története a korabeli sajtó és a későbbi visszaemlékezések alapján jól rekonstruálható és közismert, azonban az ezt követő időszakról eddig nagyon kevés információ állt rendelkezésre. A közelmúltban azonban előkerült a klub első rendes közgyűlésének részletes jegyzőkönyve, ami fontos ismeretekkel gazdagítja az pesti sporttörténetet. A Tornaügy testgyakorlati

szakközlöny 1886. szeptember 20-i száma közlemény formájában ismertette az ülés pontjait, amit cikkünk végén szöveghűen közlünk.

A közgyűlés jegyzőkönyve számos érdekességgel szolgál. Megismerhető belőle a klub 1885-86. évi gazdálkodása, pénzügyi helyzete és tornacsarnok-építési terve. Számos, eddig az UTE „őstörténete” kapcsán ismeretlen pesti polgár nevét is megőrizte a dokumentum, így Asztalos Lajos, Barna Bernát, Csányi Gyula, Dvorzsák Ferenc, Gere Zsigmond, Goldstein Náthán, Hunfalvy Adolf, Liebentritt József, Nagyfalussy Gyula, Reisz Sándor és Pap Imre a klub fejlődése érdekében kifejtett tevékenységére először derült fény. Sőt, pesti közismert személyiségeiről, Illek Vince katolikus plébánosról, Pörge Gergely festőművészről, Névy László íróról, valamint a Kossuth díszpolgárságát indítványozó Árkay Mihály korábbi 1848-49-es honvédről, pesti közszégi képviselőről is ez az első dokumentum, ami bizonyítja, hogy az UTE-nak tagjai voltak,

Goll János, az UTE első elnöke

Névy László író

és az egyesület vezetésében is szerepet vállaltak. Az ő aktív részvételük is megmutatja, hogy már az első években is milyen széles társadalmi összefogás vette körül az pesti sport ügyét.

Szintén izgalmas részlet, hogy a tanév során a fővárosban lakó és dolgozó, ám pesten nyaralóval bíró, a településen gyakran és hosszasan időző Goll Jánost 1886. augusztus 8-án egyhangúlag ismét elnökké választották, majd még augusztus 22-én is aktívan részt vett a folytatólagos közgyűlésen, azonban alig egy hónappal később, szeptember 25-én – az pest és Vidéke közlése szerint – lemondott az elnökségről. A klub vezetését azután a rendkívüli közgyűlésen megválasztott Mády Lajos református lelkész vette át. Goll 1886 őszén az UTE tiszteletbeli elnöke lett.

Mindenképpen kiemelésre érdemes a közgyűlés azon része is, amely Ugró Gyula, a későbbi pesti polgármester kilépési szándékáról tájékoztat. Ugró önmagát az 1932-ben megjelent, pest városáról szóló monográfiájában az UTE megalapításának egyik legfontosabb szereplőjeként mutatja be, valamint azt állítja, hogy ő volt az UTE alakulásakor a klub első főtitkára. Ezzel szemben a korabeli sajtóhírek és dokumentumok alapján eddig az sem volt megállapítható, hogy egyáltalán részese lett volna a UTE létrejöttének. Valójában a főtitkári poszt a klubban akkor nem is létezett, a titkári pozíciót előbb Kiss Béla, majd Reisz Sándor töltötte be.

Az onnan előkerült jegyzőkönyv alapján azonban immáron biztosan tudjuk, hogy legkésőbb 1886-ban Ugró Gyula az UTE rendes tagja volt. Kilépési szándékának hátterében vélhetően az állt, hogy bár Ugró 1884-ig az V. kerületi Berzsenyi Főgimnázium tanulója volt, azonban az utolsó, nyolcadik osztályból az 1884/85-ös és az 1885/86-os tanévben is kimaradt. Gimnáziumi tanulmányait végül az 1886/87-es tanévben a Nagykőrösi Református Főgimnáziumban fejezte be, és érettségi vizsgáit is szülővárosa tanintézményében, 22 esztendőskorában tette le. Vagyis 1886 késő nyarán Ugró Gyula elhagyta pestet és vidékre költözött, ezért gondolkozhatott az UTE-ből történő kilépésen. Hogy ez végül megtörtént-e, arról egyelőre nincs információnk.

A jegyzőkönyv utolsó, titkári jelentésről szóló bekezdése is szolgál érdekességgel.

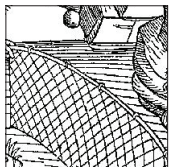
Ez az UTE megalakulásának dátuma, amit – nagyon helyesen – az alapító közgyűlés napjának, 1885. június 16.-ának évfordulóján ünnepel minden újpesti szurkoló. Az 1886-os közgyűlésen feljegyzett titkári jelentés azonban 12 nappal korábbi alapítást jelölt meg. Ennek a kavarodásnak vélhetően az a magyarázata, hogy 1885 késő tavaszán és kora nyarán rengeteg teendő volt a sportegyesület megalapítása körül, ezért a klubalapítás kezdeményezői nem egyetlen alkalommal gyűltek össze, hanem úgynevezett folytatólagos alapító közgyűléseket tartottak. Az Újpesti TE megalapítását előkészítő szervező bizottság – Goll János elnökletével – 1885. június 4-én fogadta el a születendő klub első alapszabályát. Az egyesület megalapításának folyamata azonban csak szűk két héttel később, a június 16-i, széles körben meghirdetett alakuló közgyűlésen zárult le, amikor kimondták a megalakulást, megválasztották a klub elnökét és az elnökséget. Az UTE korabeli titkárai ez utóbbi közgyűlést már az alapszabály elfogadását követő első rendes ülésként rögzítették. Azonban az Újpesti Torna Egyesület valójában csak 1885. június 16-án jött létre, így a titkári jelentésben téves dátum szerepel. □

Ugró Gyula, Újpest későbbi polgármestere

Az UTE 1886. évi első rendes közgyűlésének eredeti jegyzőkönyve*

Az újpesti tornaegylet közgyűlése

„Jegyzőkönyv felvételűt Újpesten 1886. aug. 8-án a »Tornaegyesület« által saját helyiségében tartott rendes közgyűlésén. Jelen voltak: Goll János, Biber Aladár, Reisz Sándor, Goldstein Náthán, Kolpaszky István, Berényi Antal, Korponay Ödön, Kriszt József, Rózsa Iván, Kiss Béla, Hunfalvy Adolf, Csányi Gyula, Székely Lajos, Bolla János, Pap Imre.

1. Az elnök melegen üdvözlővén a megjelenteket, a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítja.
2. A titkár felolvassa évi jelentését tudomásul, vétetett.
3. A bál ügye kerülővén szőnyegre, több oldalról tétetett hozzászólás, végre határozatba ment, hogy a közgyűlés a felmentvényt a választmánynak megadja.
4. A kiküldött számvizsgáló bizottság és a volt ellenőrnek, mivel hivatalos teendőikben nem jártak el, határozatott, hogy a közgyűlés rosszalását jegyzőkönyvileg fejezi ki.
5. A budapesti VI. ker. polgári körnek, az ajándékozott bútorokért e közgyűlés jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz.
6. Felolvastatik a szertáros és művezető jelentése, mely tudomásul vétetik.
7. Felolvastatik a pénztárnoki jelentés, mely szerint ez ideig az összes bevétel volt 754 frt 21 kr., az összes kiadás volt 623 frt 94 kr. és így pénztári maradvány 130 frt 27 kr.

A pénztárnok számadásainak megvizsgálására, mivel a számvizsgáló bizottság egész éven nem működött, egy ideigl. számvizsgáló bizottság küldetik ki Berényi Antal, Kolpaszky István és Reisz Sándor urakból, akik a kiküldetést elfogadják.

Ezek után korelnökké Korponay Ödön, jegyzővé Reisz Sándor urak választ-

tatván, a volt tisztikar visszalépett, hogy a választmány és új tisztviselők választása eszközöltessék.

Kiss Béla, titkár.

*

Korelnök székét elfoglalva, megköszöni a beléje helyezett bizalmat, felkérvén a közgyűlésen jelenlevőket, hogy a leköszönt tisztikarnak jegyzőkönyvi köszönet szavazzassék. Éljenzéssel elfogadtatik.

Az új tisztviselők megválasztására egy szavazatszedő bizottság kiküldését kéri és e bizottságba Rózsa Iván, Kolpaszky István és Pap Imre urakat ajánlja. Elfogadtatik.

Ezután a gyűlést 10 perczre felfüggesztvén, kéri a közgyűlést, hogy az alapszabályok értelmében egy elnököt, alelnököt, ügyészt és orvost, továbbá 20 rendes és 5 pótválasztmányi tagot válasszon. — A választások következő eredményt tüntetik fel:

Megválasztattak: elnöknek Goll János egyhangúlag, alelnöknek Rózsa Iván 2 szótöbbséggel, ügyésznek Kolpaszky István egyhangúlag, orvosnak Dr. Molnár József egyhangúlag.

Választmányi tagoknak megválasztottak: Erschinger János, Pap Imre, Korponay Ödön, Árky Mihály, Dvorzsák Ferencz, Illek Vincze, Kriszt József, Mády Lajos, Reisz Sándor, Liebentritt József, Bolla János, Kail Károly, Székely Lajos, Kiss Béla, Asztalos Lajos, Hunfalvy Adolf, Nagyfalussy Gyula, Barna Bernát, Csányi Gyula, Pörge Gergely mint rendes és Sonnenfeld Ignác, Bieber Aladár, Névy László, Gere Zsigmond mint pótagok.

A választás eredményének kihirdetése után korelnök a jelenlevő és ujonnan megválasztott tisztviselőket melegen üdvözlővén, egyesületünket pártfogásukba ajánlva, kéri Goll János elnök urat elnöki székének elfoglalására.

Goll János elnök úr midőn a beléje helyezett bizalomért köszönetét kifejezi, kéri a gyűlést, hogy az idő előrehaladottsága miatt a hátralevő ügyek letárgyalására egy folytatólagos közgyűlést hívhasson össze. Elfogadtatik.

Ennek megtartására augusztus hó 22-ik napjának d. u. 4 óráját tűzi ki.

*

1886. augusztus 22 én d. u. 4 órakor az ujbpesti tornaegyesület folytatólagos közgyűlésén elnök a gyűlést határozatképesnek nyilvánítván, bejelenti, hogy a mai közgyűlés napirendjén, a pénztárnok és a számvizsgáló bizottság jelentése, a jövő évi költségvetés bemutatása, az »Önképző kör« ajánlata egy kölcsön tekintetében és végül az alapszabályok módosítása.

Mielőtt a tárgyalást megkezdendők, bejelenti elnök, hogy a választmány saját kebeléből titkárnak: Reisz Sándor, pénztárosnak: Kriszt József és számvizsgálóknak: Schwarz Henrik, Sonnenfeld Ignác és Goldstein Náthán urakat választotta meg.

Ezek után Biber Aladár pénztáros teszi jelentését, mely szerint 1886. július 31-éig 669 frt 24 kr. bevétellel szemben 551 frt 32 kr. kiadás volt és így a pénztári maradvány 117 frt 92 kr.

A számvizsgáló bizottság jelenti, hogy a pénztári könyveket megvizsgálva, azt rendben találták, kéri a pénztárosnak a felmentvényt megadni. Megadatott.

Ezek után a jövő évi költségvetés vétetett tudomásul. Schwarz Henrik úr, mint az »Ujbpesti Önképző kör« elnöke abbéli nyilatkozata, hogy fennti kör az esetre, ha egyesületünk egy csarnokot akarna építeni, hajlandó az alaptőkéből 500 frtot az akkoron meghatározandó feltételek mellett kölcsön adni. Köszönettel tudomásul vétetett.

Ugró Gyula r. tag az egyesület kebeléből kilépni óhajtván, ebbéli bejelentése a választmányhoz tétetik át tárgyalás végett.

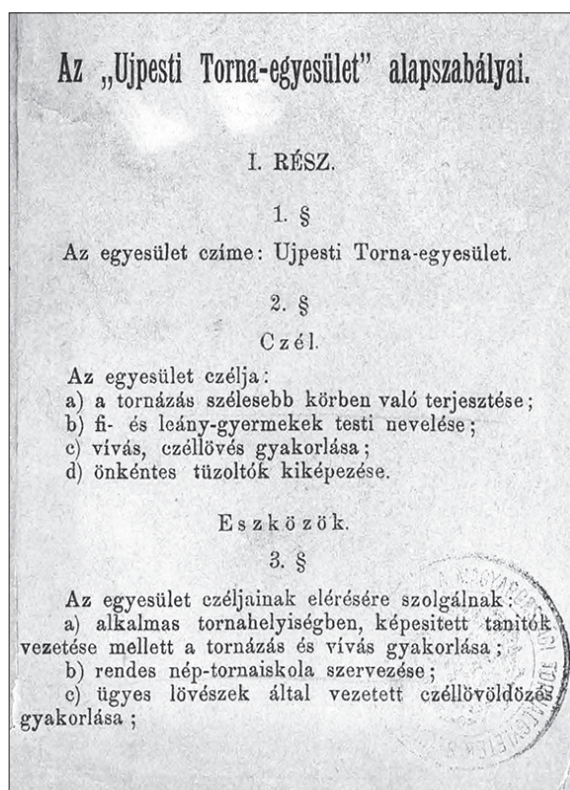
Az alapszabályok módosítása legnagyobbbrészt elfogadtatván a gyűlés ½ 9 órakor véget ért.

A titkári jelentés kivonata. Az egyesület megalakult 1885. június 4 én, megalakulása óta tartott 9 választmányi, az alapszabályok megerősítése utáni közgyűlés. A választmányi ülésen 69 tárgy intéztetett el. A tagok száma: alapító 3, pártoló 20, rendes 33, összesen 56.

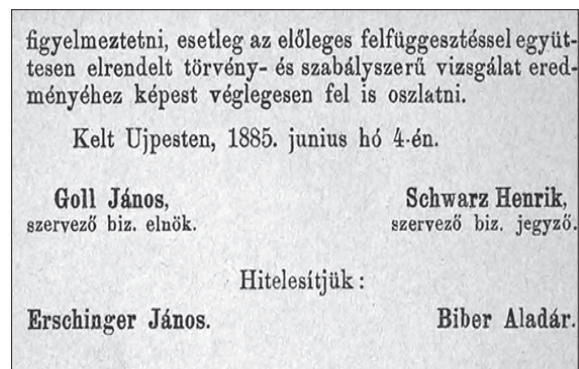
Kmf.

Goll János, Reisz Sándor,
elnök. titkár."

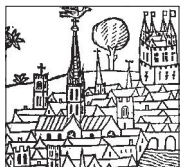
*A dokumentumot az eredeti helyesírással közöljük.

Az UTE 1885. évi alapszabályának első és utolsó oldala

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány története, 3. rész

2000 januárjában az Újpesti Helytörténeti Értesítőben jelent meg az Újpest a XX. században című összeállítás, amely szerint Újpest lélekszáma 1999. decemberében 107 705 fő volt, és a városrészben 41 823 lakást tartottak nyilván. Az adatokat Fejes Antal, Hirmann László, Iványiné Konrád Gizella, Opauszki Viktória és dr. Szerényi Antalné gyűjtötték össze.

2001. április 24-én, a Műemléki Világnap alkalmából Rojkó Annamáriát Az újpesti városháza száz esztendeje című cikksorozatáért Cselovszki Zoltán, a Műemlékvédelmi Hivatal elnöke Dercsényi Dezső sajtódíjjal tüntette ki.

Újpest 2002-ben csatlakozott először a Kulturális Örökség Napjai elnevezésű országos rendezvénysorozathoz. Elsőként a Bródy Imre Gimnázium, a Könyves Kálmán

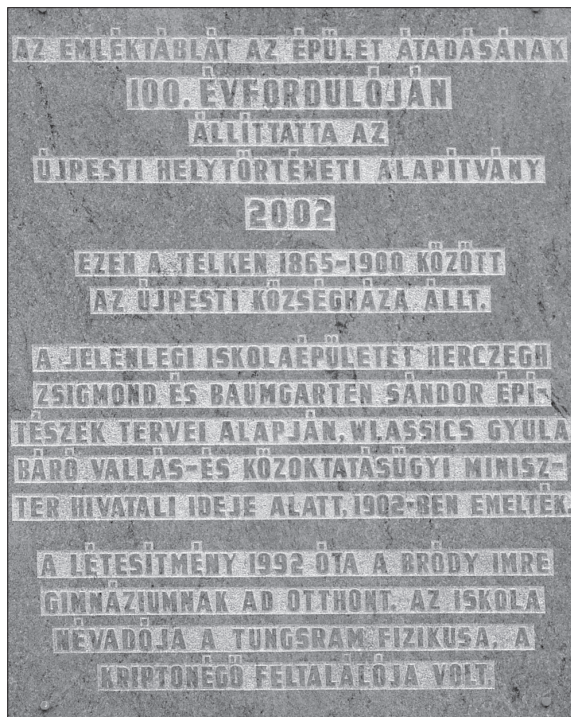
Gimnázium, az Újpesti Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium, a SOTE Szociálpolitikai Intézet és a Fővárosi Vízművek Káposztásmegyeri Főtelepe nyitotta meg kapuit az érdeklődők előtt.

Az alapítvány emléktáblát állíttatott a 100 éves, 1902-ben épített Bródy Imre Gimnázium (eredetileg: Attila utcai Általános Iskola) falán.

2004 őszén előadássorozat indult a Városháza dísztermében A mi újpestünk címmel. A sorozat Buda Attila: A Károlyiak és Újpest című előadásával kezdődött, amely a városalapító gróf tevékenységével foglalkozott. A program kezdeményezője, Kadlecovits Géza négy alkalommal is az érdeklődők elé állt. Újpest a csodák városa, Újpest az otthonunk, Újpest, mint a főváros egyik kerülete és A magyar ipar egyik zászlóshajója, az Egyesült Izzó címmel tartott előadást. Dr. Sipos Lajos: Babits és Berda Újpesten címmel, Iványi János: A látható és rejtőzködő Újpest, építészeti örökségünk nyomában, továbbá Jolsvai András: Az én Újpestem címmel mesélt a közönségnek. A sorozatot dr. Gerber Alajos: Amatőr színjátszók Újpesten a két világháború között című előadása zárta. A kilenc előadásról egy-egy CD készült, amelyek elérhetőek a Helytörténeti Gyűjteményben.

Az alapítvány ugyanabban az évben helytörténeti pályázatot írt ki, amelyen első helyezést ért el Nagy Viktor: Újpest oktatásügyének fejlődése, a Bródy Imre Gimnázium oktatási programjának értékelése, a jövő irányai című munkájával. Második a Langlet Valdemár Általános és Felnőttképző Iskola Centenáriumi Évkönyve, a harmadik Géczy Zoltán: Újpesti életrajzok című pályaműve lett.

2007-ben, az Újpest centenáriuma meghirdetett helytörténeti vetélkedőre, előzetes feladatként a 11 nevező általános iskola csapatainak 1:200 léptékben el kellett készítenie egy-egy nevezetes újpesti épület makettjét.

Emléktábla az Attila utca 10. számú épület falán

A versenyt – a Városháza makettjével – az Angol Tagozatos Általános Iskola diákjai nyerték, felkészítő tanáruk, Kalóné Romhányi Ildikó (1965–2015) vezetésével.

Újpest várossá nyilvánításának századik évfordulója alkalmából az alapítvány négyféle képes levelezőlapot jelentetett meg, majd kiadta az Újpest digitális archívuma 2008 című CD-romot, amely Újpest archív és kortárs fotóinak gyűjteménye.

A Studio Metropolitana Városfejlesztő Műhely (SM) első alkalommal hirdette meg a magyarországi településeken kiadott helyi újságok számára a „Pátriánk” sajtó-díj pályázatot. A közel száz pályázó közül az Újpesti Helytörténeti Értesítő az országos második helyezést érte el.

A Városvédő Egyesület és a Helytörténeti Alapítvány közös kiadásában jelent meg 2010-ben A Megyeri Temető nevezetes halottai című térkép Lőrincz Róbert összeállításában, majd 2011-ben – ugyancsak az alapítvány gondozásában – Lőrincz Róbert: Újpest a térképek tükrében című kötete, amely Újpest Önkormányzatának támogatásával valósult meg.

2012. május 21-én dr. Sallai Jánostól az alapítvány kuratóriumi elnöki tisztét Iványi János vette át.

Újpest képviselőtestülete a hungarikumokról szóló jogszabály alapján 2014. március 5-én életre hívta a Települési Értéktár Bizottságot, amely 2/2014 (III.6.) határozatával elsőként az Újpest Helytörténeti Értesítőt vette fel a védendő értékek listájára.

2014 szeptemberében – a Kulturális Örökségvédelmi Napok rendezvényeként – első ízben került sor az azóta hagyománnyá vált vezetett templomséta keretében az Újpest-belsővárosi Református Templom, az Egek Királynéja katolikus templom, valamint a Berzeviczy utcai zsinagóga és a Mártíremlékmű bemutatására. A programokon rekordszámú látogatót, 651 érdeklődőt regisztráltak a szervezők.

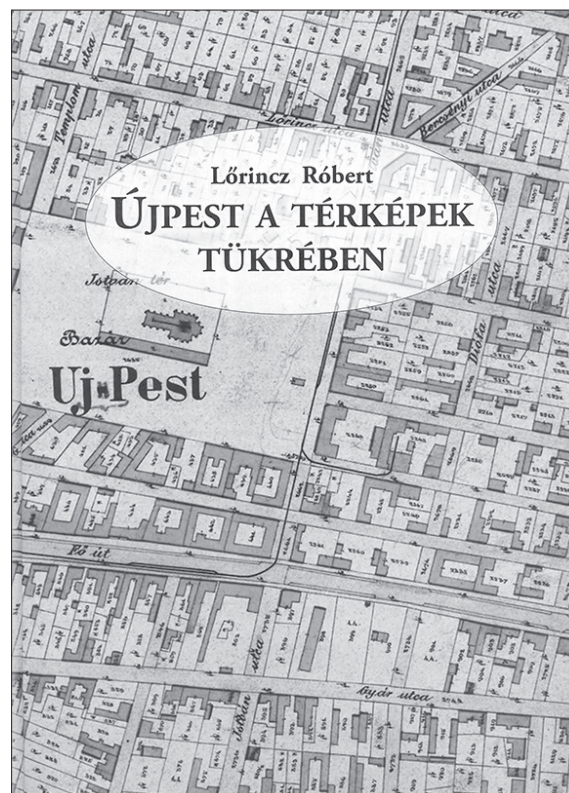
2014-ben elhunyt dr. Kapolyi László bányamérnök-közigazdász, akadémikus, ipari miniszter, az alapítvány és Újpest önzetlen mecénása, aki édesapja, a város főszámvevője emlékére, Az év köztisztviselője elismerésére megalapította a Kriszt Lajos díjat.

2016-ban megkezdődött azoknak a védett épületeknek a márványtáblával történő megjelölése, amelyeket a 25/2010. (IX.16.) számú önkormányzati rendelet melléklete felsorol. A további jelölés nyitott, amelyre az önkormányzatnak benyújtott rövid indoklással lehet javaslatot tenni. A részletes elemzés a rendeletalkotó feladata.

2016. augusztus 6-án, helytörténeti munkája elismeréseként Podmaniczky-díjban részesült Iványi János, akinek a Budapesti templomai IV. kerület című könyve Újpest Önkormányzatának 600 000,- Ft-os támogatásával jelent meg. Abban az évben a Városnapok alkalmából Hirmann László, a Kuratórium tagja Újpestért-díjban részesült.

2017. március 15-én kitüntették az Alapítvány kuratóriumának két tagját. Dr. Körös András nyugalmazott kúriai bírósági elnök, címzetes egyetemi docens, Újpest díszpolgára a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje polgári tagozata elismerést, dr. Sipos Lajos irodalomtörténész, professor emeritus, Újpest díszpolgára, József Attila-díjat vehetett át.

2018-ban, az Újpesti Városnapok alkalmából Újpestért-díjban részesült dr. Nyárs Csaba jogász, alapítványunk önzetlen

mecénása, a városvédő egyesület klubjának rendszeres előadója.

Az alapítvány meghatározó tevékenysége a helytörténeti vetélkedők szervezése. Egyik évben az általános iskolások, a másik évben a középiskolások vetélkednek. A versenyeket kezdetben Újpest valamelyik kulturális intézményében rendezték, ma már „rotációs” rendszerben, mindig a nyertes csapat iskolája ad otthont a következő vetélkedőnek. A játék fordulói közül kiemelkedik a 2018-as (25.) vetélkedő, amelyet a Károlyi István Általános Iskola és Gimnázium szervezett. A különlegesen sikeres rendezvény fényét emelte, hogy a Hadtörténeti Múzeum hagyományőrzői bemutatták a 100 éve véget ért I. világháború jellemző gyalogsági és lovas egyenruháit, fegyvereit és személyes hadfelszereléseit.

2018 novemberében életének 80. esztendőjében elhunyt Kadlecovits Géza, az Újpesti Városvédő Egyesület és az Újpest Helytörténeti Alapítvány megálmodója és megteremtője, az Újpesti Helytörténeti Értesítő elindítója, első szerkesztője, a helytörténeti kutatások kezdeményezője, megkerülhetetlen alakja. Az Egek Királynéja Főtemplomban felállított ravatalánál az általa alapított szervezetek nevében Iványi János mondott búcsúbeszédet.

2019. március 26-án 89 éves korában elhunyt Gábor András gépész- és gazda-

sági mérnök, a Tungsram Rt. elnök-vezérigazgatója, a Helytörténeti Alapítvány alapítója. Búcsúztatásán Iványi János képviselte Újpest Önkormányzatát és az Alapítványt.

A Helytörténeti Értesítő állandó szerzői által egységes szerkezetbe foglalt történeteivel jelent meg Somos Zsuzsa grafikusművész Újpestiek, akik... című albuma, amelyet az önkormányzat ajándékként minden ballagó középiskolás diák megkapott. A kötet az egykori város jelentős alakjainak portréit tartalmazza.

2019. július 8-án Szöllősy Marianne, az alapítvány kurátora a Honismereti Szövetség legmagasabb elismerését, a Honismereti Munkáért emlékérmeket vehette át.

2020-ban Újpest Önkormányzata az Újpesti Városnapok alkalmából Iványi János építőmérnököt, az Újpesti Helytörténeti Alapítvány elnökét díszpolgári címmel, Rojkó Annamáriát, az Újpesti Helytörténeti Értesítő szerkesztőjét Újpestért díjjal tüntette ki.

Az Újpesti Városvédő Egyesület közel évtizedes kezdeményezése vált valóra azzal, hogy 2019-ben az alapítvány elindította a gyűjtést a Megyeri temetőben felállítandó új harangláb építésére. A projekt finanszírozását a korábbi és a jelenlegi városvezetés egyaránt támogatta. Ez a munka – a helytörténeti vetélkedők szervezése, és az Újpest Helytörténeti Értesítő kiadása mellett – joggal nevezhető az alapítvány egyik legjelentősebb vállalkozásának. A harangláb felszentelésére 2021. augusztus 28-án, az Újpesti Városnapok keretében került sor. A terveket Varga Lea okleveles építésmérnök, műemléki szakmérnök, az Architect-team Kft. vezetője készítette, a fő tartószerkezet kivitelezője a Fitotron System Kft. volt, az alépítményi munkákat KN-Kontroll Kft. végezte, a harangot a Gombos Harangöntőde Kft. restaurálta, az elektromos működtetést a Kapui Gyula (Bimm-bamm Kft.) tervezte és kivitelezte. A műszaki előkészítő munkákat, valamint a műszaki ellenőrzést Újpest Önkormányzatának szakemberei végezték. A harangláb megvalósítása mintegy 10 millió forintba került, amelyből 4 millió forintot újpesti polgárok, vállalkozók és Újpest kitüntetettjei közadakozással adták össze, a még szükséges 6 millió forintot az önkormányzat biztosította. □

A közadakozásból épült új harangláb a Megyeri temetőben
(Fotó: Iványi János)

120 éve épült a Győrffy-féle Fémárugyár

Az újpesti Erzsébet utca 4. szám alatt álló egykori épület az eklektika neoreneszansz formaképzésének kivételes példája. A gyár falai – alig fél évszázad alatt – számos tulajdonost fogadtak. Akadtak közöttük, akik épületvasalatokat, zsarnérokat, csillárokat, kitüntetések gyártottak, mások fegyveralkatrészekkel, illatszerekkel, illetve szájvizekkel látták el a piacot.

Az egyemeletes (alagsor/szuterén, földszint, emelet) 1903-ban, a századforduló stílusában, Győrffy Kornél (Cornél) megrendelésére, a Győrffy-féle Ércz, fém- és vasárugyár Rt. újpesti gyárvezetőségének épületeként épült fel. A saroklemetszéssel kialakított rizalit a magasföldszinten két úgynevezett toszkán fejezetes oszloppal tartja az emelet íves erkélyét. A rizalitot saroktorony koronázza, és egyben megadja a két utca találkozásának a hangsúlyát. Az épületen a földszintet és az I. emeletet vízszintes sávozású, rusztikus kőutánzatú felület foglalja egybe, és fölötté jelenik meg a „piano nobile”-ként – azaz a főemeletként – kialakított emelet az ablakok és a tagozatok reprezentatív keretezésével. A gyárhoz közvetlenül a BUR-telep (ma: Angyalföld kocsiszín) mellett egy iparvágány ágazott ki, annak mai Pozsonyi utca felőli udvarára. 106 méteres hosszából csupán 16 méternyi feküdt a gyár területén, rajta a BURV villamos mozdonyai 1903. december 7-től vontattak tehervagonokat.

Dr. Ugró Gyula, Újpest polgármestere 1910-ben önálló fejezetben mutatta be városát a Magyarország Vármegyéi és Városai című sorozat Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegyét leíró kötetében (szerkesztette: Borovszky Samu). A monográfiában a gyárról az alábbi ismertető olvasható: „Győrffy Kornél ércz, fém- és vasárú gyára, réz- és vasépületvasalással és bútór-vasalással, galvanizálással foglalkozik; valamint gyárt még gazdasági gépekhez szükséges vetőkorongot, magházat és tolokákat is. A legmodernebb berendezéssel

200 munkásnak ad állandóan kenyeret, tanonczotthona, mintaszerű berendezéssel, 60 tanuló elhelyezésére és kiképzésére szolgál”.

A gyárat – amelynek Bécsben is működött egy részlege – 1912-ben Wolf Sándor vásárolta meg, aki Erzsébetfalván hasonló profilú, jelentős ipari üzemmel rendelkezett. A Magyar Vaskereskedő című szaklap augusztus 4-i száma az erzsébetfalvai Fémárugyár egy héttel korábbi közgyűlése nyomán arról tudósított, hogy „[...] határozattá emelte a közgyűlés az igazgatóság ama előterjesztését, hogy a társaság a Győrffy Kornél cég Újpeszten és Bécsben fennálló fém- és lakatosárugyárait megvásárolja. A Győrffy-féle gyárak üzletvitelének folytonossága biztosítva van különösen az által, hogy Győrffy Kornél igazgatói minőségben a részvénytársaság vezetésében közvetlen részt fog venni. Ezzel a tranzakcióval kapcsolatosan elhatározta a közgyűlés, hogy a részvénytársaság cégét Győrffy-Wolf-Fémárugyár Részvénytársaságra változtassák”.

Ugyanazon év november 3-i számában a szaklap visszatér a gyáregyesítés témájára: „Győrffy Kornél [...] az újpesti és bécsi gyárakat fogja vezetni. Wolf Sándor az erzsébetfalvai fémárugyár volt igazgatója, ügyvezetői

A Károly Csapatkereszt is az újpesti gyárban készült

igazgató minőségben az erzsébetfalvai gyárat fogja tovább vezetni”.

Az irodaház 1914-ben már önálló telefonvonallal is rendelkezett (ami abban az időben még egyáltalán nem volt természetes). A Győrffy-Wolf Rt. „termékei” között kuriózumként említjük a Károly Csapatkereszt I. világháborús kitüntetését, amelyet 1916. december 16-án alapított IV. Károly király. Az első világháború idején minden olyan katona megkaphatta, aki 12 hetet eltöltött a frontvonalban. A jelvény 29 mm-es cinkből készült görög kereszt, amelynek szárai közt babérkoszorú fut. Az érmet több üzemből is gyártották. A kereszt egyik szájának oldalában gyakran verdejellel is ellátták. Az újpesti Győrffy és Wolf Fémipari Rt. verdejele a GW volt.

A vasárugyár 1907-től, majd a gyár-egyesítést követően is állami kedvezményekben részesült. A Honi Ipar 1914. március 1-én arról adott hírt, hogy „[a] kereskedelemügyi m. kir. miniszter a m. kir. pénzügyminiszter hozzájárulásával az 1907. évi III. t. cikkben meghatározott állami kedvezményeket az eredetileg Győrffy Cornél újpesti lakatos-árugyárnak ajtó- és ablakfelszerelési cikkeket előállító üzeméig részére [...] engedélyezett állami kedvezményeket azonos lejáratú idővel a nevezett vállalatok jogutódjára, a Győrffy-Wolf fémárugyár részvénytársaságra átruházta”.

A gyár újpesti irodaépületét 1918-ban eladták, miközben az erzsébetfalvai termelőüzem 1932-ben a Testory-család által alapított fémárugyárral olvadt össze, és termékei Lampart márkanéven váltak ismertté.

Az újpesti Baeder Illatszergyár termékeit hirdető plakátok (oszk.hu)

Az elegáns Erzsébet utca 4. számú épület dr. Ugró Gyula Újpest című önálló monográfiájában (1932) már Baeder-féle illatszergyárként szerepel.

Baeder Hermann külföldön tanulta az illatszerész és a szappanfőző tudományt, majd 1908-ban Budapesten nyitotta meg illatszerlaboratóriumát. Az I. világháborúba való bevonulását követően, onnan hazatérve 1918-ban újabb vállalkozást alapított Baeder Illatszer Rt. néven, és a korábbi Győrffy-Wolf fémárugyárban létesített üzemet. A legkeresettebb Baeder-termékek közé az Ovenall fogkrém, a Sidol fémtisztító, a Caola szappan és vitaminos krém, valamint az Exotic kozmetikai cikkek tartoztak. Érdekes a Caola márkanév eredete, amely a tulajdonos Karola (Carola) lányának nevéből ered. A kisgyermek a saját nevét csak „Kaola”-ként tudta kimondani.

A gyárnak leányvállalata működött Aradon, képviselte Milánóban, saját fiókkal rendelkezett Prágában és New Yorkban is. Az alapítóról, Baeder Hermannról elnevezett, 1918-ban megnyitott újpesti illatszergyár a testápoló szerek első nagy hazai üzeme volt. Annak idején kuriózumnak számított, hogy a Caola szappan piaci bevezetésekként egymillió darab mintát osztottak szét. Az Est Hármas-könyve 1923-ban így írt az újpesti üzetről: „Ha behúnyt szemmel megy el a szerelmes poéta az újpesti Erzsébet ucca tájékán, a fantázia könnyen ringatja abba a csalódásba, hogy rózsaligetben jár. Finom illathullámok ölelik körül, s amikor feleszmél a kedves kábulatból, látja, hogy egy gyár tréfálta meg. A világhíres Baeder-gyár, az illatok misztikus műhelye leheli ezt a varázslatot, amely nemcsak a behúnyt szemű álmodozók számára jelent érdekes élményt, hanem komoly nemzetgazdasági jelentőséget tár fel előttünk, ha – most már szigorúan nyitott szemmel – belül kerülünk a gyártelep kapuján”.

1937-ben az alapító és fia kiváltak a cégből és megalapították a Lenor nevű új gyárat, de az újpesti üzem továbbra is viselte a nevüket. 1949-ben a Baeder Illatszergyárat – több kisebb, korábban magántulajdonban lévő üzemmel együtt – a Titán Vegyipari Művekhez csatolták, majd az új összevont állami vállalat nevét 1950-ben Budapesti Illatszer- és Pipere-szappangyárrá változtatták. □

„A reklám alapja az állandó feltűnő hirdetés” Újpest élete a hirdetések tükrében, 4. rész

Az I. világháború, a Tanácsköztársaság és a Trianon okozta traumák után Újpest élete lassan visszatér a régi kerékvágásba. Az 1920-as évektől ismét több helyi újság jelenik meg. Az ipar, a kereskedelem fellendül, újra olvashatók a hirdetések is a szokásos kínálattal: kisiparosok, kereskedők, mozik, kávéházak ajánlatát böngészhetjük. A címben idézett mondat mellett újabb felhívást is közléstesznek: „Nem tud cégéről senki se, ha nem hirdeti azt széles körökben. Erre a legalkalmasabb a helyi lap, a »Palota-Ujpest«!” És valóban: az egyik legnépszerűbb, magát „pártokon felül álló, független várospolitikai hetilapnak” mondó periodika bőséges információval és kereskedelmi kínálattal látja el mindkét megyei jogú város olvasóközönségét.

Újpest tovább épül és terjeszkedik. A '30-as évektől Gróf Károlyi László telekparcellázásai nyomán szép új családi házak születnek, fokozatosan kiépül a kertvárosi villanegyed is. Az építkezésekhez minden kapható a hirdető cégeknél, a tervezéstől kezdve az anyagokig és mesterekig: az épületfa, téglá, cserép, mész, cement választékát tetőfedéshez a Kollarit-féle speciális bőrlemez egészíti ki. Rendelhető folyékony szigetelőanyag és hidegaszfalt-emulzió is az Egyesült Újpesti Vegyészeti Gyárból. A kész ajtók, ablakok Pécs György Deák utcai épületasztalos mestertől és másoktól is rögtön beszerezhetők. Az árnyékolástechnikában – az Ősz utcai Hajós cég jóvoltából – elindul az ún. esslingeni redőny „diadalmenete” (egymáshoz kapcsolódó falécek rolója). A szállítással sincs gond, a Váci úti Bérautó Fuvarozási Vállalat a teherszállításban jeleskedik, míg személyszállításra egyéni bérautók és taxisok is vállalkoznak („accumulátor-töltés az Artic-nál az Árpád úton”). Az Újpesti Frontharcos 1935-ben „Támogassuk a helybeli autótaxisokat!” felhívással és

telefonszámuk megadásával hirdeti a város főbb csomópontjain található taxidrosztokat.

Az Est napilap illusztris Hármaskönyve 1928-ban a tehetősebb vállalkozók képes, egész oldalas reklámját közli, köztük – az üzlet portáljának fotójával – több újpesti céget is. Itt hirdeti magát a Brichta cipő, a Horváth vendéglő, a Székács, Ludwig és Weisz áruház, Ernst és Klein automobil és motorcsónak gépezete, Schneider József Tél utcai vasszerkezeti gyára vagy Karsa Kázmér, Újpest első képergetezője. A Palota-Ujpest 1926. karácsonyi szórólapja öt jónévű cég vásárlási szelvényének gyűjtésére biztat: Nasser ékszerész, a Brichta cipő, Székács Miksa Merkur áruháza (háztartási felszerelések), a Ludwig úri és női divat, és a Berger férfi-, fiú- és gyermekruha társulása egy meghatározott összeg elköltése után adott kuponjai ingyenes ajándéokra válthatók: 14 karátos aranygyűrűre vagy amulettre.

A vevők figyelmének felkeltésére egyre több a verses hirdetés is. „Igéző lesz arca, kontya / S »bubifrizurája« / Ha szép Kochné-féle

BRICHTA KÁROLY ÉS FIA
ALAPÍTVÁ 1895. ÚJPEST, ISTVÁN UCCA 11

ÚJPEST LEGRÉGIBB ÉS LEGNAGYOBB
CIPŐÁRUHÁZA. SAJÁT ÜZEMÉBEN
KÉSZÜLT CIPŐI ELISMERTEN A LEGJOBBAK

Évtizedeken át működött a Brichta cipőkereskedés (Az Est Hármaskönyve, 1928.)

pompás / Kalap simul rája” – Újpest, Templom u. 6. (Palota-Ujpest, 1926-27) vagy „Megsügom magának: Nagynál tisztítottam, festetem ruhámat” (Petőfi u. 7.). „Fényárban a lakása, mégse több a fény ára – Tungsram krypton” (Független Ujság, 1939.) népszerűsíti termékét a világhírű Tungsram reklámja.

Nemcsak a külcsín a fontos (hölgyeknek a ruha alá princessz fűzők, csípőszorítók, a hajba tartós hullám, a legújabb Wipla műfogak...), hanem a „belbecs”, a testi-lelki jólét is: Róth Anna mozgásművészeti tanfolyamot vezet a városközpontban, sőt, a dolgozó nőknek esti kurzusokat is tart árendedménnyel (Újpesti Napló, 1935). Ami a szórakozást illeti, változatlanul hirdetnek a jól bevált mozik (Apolló, Corso, Colosseum, Uránia, Tündér-mozgó) és az ismert éttermek, ám a cigányzenét – Brunovszkynál Oláh Dudus, a Pannónia Étteremben Kolompár Laci és zenekara – esténként lassan felváltja a könnyedebb szalonzene és a dzsessz: a Corso étteremben 1926-tól a Tőkés jazz-band lép fel, a Piccoló Kávéházban Mezei a közkedvelt humorista szórakoztatja a tisztelt nagydírműt, de 1938-tól már „hangulatos, mókás jazz” is szerepel a műsoron, sőt, a kertvárosi Czékliben a Gyenes jazztriót hallgathatja a betérő vendég. „Sokat megtakarít, ha otthon szórakozik – Standard Super X rövid-, közép- és hosszúhullámú rádióval” – közli 1937 karácsonya előtt a Palota-Ujpest, ám a helyi üzletekben más márkás Philips, Orion, Telefunken rádiók is kaphatók, és természetesen a szervi-

zelésükre is találunk vállalkozót. Az otthon muzsikálók zongoráit pedig a Lőrinc utcai Pokorny szívesen felhangolja.

Újpest a kezdetektől befogadó település volt, gyors fejlődésében számos zsidó iparos, kereskedő is szerepet játszott. Ám az 1938-tól életbe lépő zsidótörvények sokak életét ellehetetlenítették. A hirdetésekben nem találunk megkülönböztetést, egyedül a Mády Lajos utcában működő Taraba Dezső könyv-papír-iskolaszer kereskedése hirdeti magát 1939-től rendszeresen „Keresztény cég!”-ként (Igaz Szó). Feltűnő, hogy a régebbi Weisz, Grósz, Klein, Fuchs neven futó vállalkozások helyett 1942 után már csak magyar nevű cégtulajdonosok (Kovács, Nagy, Szabó, Dénes, Bagossy stb.) hirdetéseit olvashatjuk, és időnként az álláshirdetésekből is található kitétel: „Jó kézírásu, gépelni tudó őskeresztény kezdő tisztviselőnt alkalmazunk” (Független Ujság, 1942.).

A második világháború eseményei légoltalmi óvóhelyek tervezésére buzdítanak, a pincével nem rendelkezők bombázások elleni védelmére körboltozatos árokóvóhelyek építését ajánlja mérnök-építőmester páros a Korvin utcából. „Hadirokkantak és hadba vonultak hozzátartozói jegyszedőnek felvételnek az Attila mozgóban” – így toboroz a háborús időkben munkaerőt a fennmaradni kívánó régi filmszínház.

(Folytatjuk...)

Újévi üdvözlését áru-reklámjával „küldi” a Tungsram (Palota-Ujpest, 1932.)

1860-ban alapított zongorahangoló cég (Palota-Ujpest, 1938.)

Dr. Gárdi Jenő, a szegények orvosa

Újpest egyik legismertebb tüdőgyógyásza 1886. december 28-án, a nyolc gyermeket nevelő Günsberger Sándor sütőmester és Günsberger Ilona fiaként született Felsődabason. Középiskolai tanulmányait – már Gárdi Jenőre változtatott néven – Kecskeméten, az Állami Katona József Gimnáziumban végezte. Érettségi után a Budapesti Tudományegyetem Orvostudományi Karán tanult tovább, ahol 1912-ben szerzett diplomát. Fialat orvosként költözött Újpestre, ahol korábban, már egyetemistaként is dolgozott.

Az első világháborúban katonarvosként szolgált a fronton, helytállásáért a Ferenc József-rend Lovagkeresztjével és koronás Arany Érdemkeresztrel tüntették ki. 1918-ban Újpesten kapott körorvosi kinevezést, és két évvel később, 1920. június 28-án itt kötött házasságot Milz Margittal, akivel több mint egy évtizedig élt együtt. 1931-ben megözvegyült. Két évvel később, 1933. február 19-én Perlmann Veronát vette feleségül.

Újpest a századfordulón és az azt követő évtizedekben Magyarország egyik legfejlettebb ipari központja volt. A megnövekedett lakosság jelentős többségét munkások alkották. A körükben jellemző szegénység és rossz higiénés körülmények miatt gyakoriak voltak a járványok, és a népbetegségeknek számító gümőkór, amelyet – a hazánkban igen magas arányú előfordulása miatt – Morbus Hungaricusnak, azaz magyar betegségnek is neveztek. Újpesten a kór gyakorisága meghaladta mind az országos, mind a fővárosi értékeket. A körorvosként dolgozó Gárdi Jenő érdeklődése már pályakezdése óta erre a betegségre és betegcsoportra irányult, ezért minden lehetőséget megragadott a gyógyításra és megelőzésre. Rendelőjében a saját tulajdonú röntgenkészülékével dolgozott. Vizsgálta és kezelte a szegénysorsú betegeket, nemcsak a TBC-s eseteket. A lakosság körében a „szegények orvosa”-ként emlegették.

100 évvel ezelőtt, 1923-ban kezdte meg működését a tüdőbetegeket gyógyító József Főherceg Szanatórium Országos Egyesület újpesti rendelőintézete. Gárdi Jenő, igazgató főorvosi állását körorvosi beosztással cserélte fel. A Jókai utcában megalapította ingyenes tüdőbeteg-gondozóját, és ott fogadta munkásbetegeit. Hét évvel később létrehozta az első munkaterápiás gyógyintézetet, ahol olyan tüdőbetegségben szenvedőkkel foglalkozott, akik aktív kezelést már nem igényeltek, de dolgozni még nem volt erejük. 1933-ban tébécés gyerek számára speciális iskolát és óvodát alapított. Az intézetvezető – aki a városi képviselőtestületnek is tagja volt – rendkívüli elismertségre és népszerűsége tett szert; a város támogatta kezdeményezéseit.

A 100 éve alapított Jókai utcai TBC-gondozó lehetővé tette, hogy Gárdi Jenő megvalósítsa a korszerű gyógyítás gyakorlatát. Ehhez megfelelő szakmai tudással, segítő munkatársakkal és társadalmi támogatottsággal egyaránt rendelkezett. Felismerte, hogy a betegségek, így a tüdőtuberkulózis is gyakoribb és súlyosabb lefolyású a szegény sorsú, alultáplált, rossz higiénés körülmények között élők között. Ezért a legfontosabb ennek a rétegnek a folyamatos szűrése. A gyógyításban fontosak a gyógyszerek, de nem szabad túlértékelni jelentőségüket. A helyes táplálkozás, a szociális helyzet javítása ugyanilyen fontosságú. A gyógyultnak ítélt betegek rehabilitációja kulcskérdés, mert a családba, munkába, iskolába visszatérő beteg nagyon esendő és könnyen újrafertőződhet, ezzel nemcsak magát, hanem a környezetét is veszélyeztetheti. Elméletének igazolására szűrővizsgálatokat végzett, amely nyomán kiderült, hogy a lakosság egy százaléka fertőzött, de nem tud a betegségéről.

Munkája során a legkorszerűbb eljárásokat alkalmazta, és számos új kezelési formát is kifejlesztett. Tudományos alapossággal foglalkozott a TBC elleni védetség eléréséhez szükséges oltás kifejlesztésén, amelynek gyakorlatában csak az élő, gyengített baktéri-

umot tartalmazó oltóanyaggal lehet a védettséget elérni. Bár az általa használt ún. Friedman-vakcina nem vált be, a módszert ma is alkalmazzák. Külön figyelmet fordított a szűrővizsgálatok során talált nem TBC-s, de egyéb betegségben szenvedő gyermekekre. A rendszeres óvodai és iskolai szervezésű vizsgálatokat kiegészítették orr-fül-gégészeti, és általános gyermekorvosi vizsgálatokkal is. Ezek eredményétől függően folyamatosan kezelték és gondozták a gyengén fejlett, alultáplált gyermekeket, jó minőségű tejet biztosítva számukra, emellett kvarcfénykezelésben is részesítették őket.

Az ambuláns betegek kezelésében hazánkban elsőként alkalmazták az úgynevezett részleges légmellkezelést. Ennek lényege, hogy a beteg tüdőterület felett a mellhártya két lemeze közé – megfelelő röntgenkontroll mellett – a bőrön át levegőt juttatnak. Ez az eljárás jelentősen gyorsította a beteg gyógyulását. Ehhez szükség volt felkészült röntgenorvosra is, amit Gárdi Jenő tudása biztosított. Nagyon fontos tevékenységet folytatott a Baross utca 105. szám alatt működő Gyógymunkatelepen, amit a telekadományozó Kollár Miklósról neveztek el. Itt a már gyógyuló, de még nem munkaképes betegeket foglalkoztatták. Ez akkoriban egyedülálló volt, és mai viszonyok között is korszerű rehabilitációs kezelésnek minősíthető. Mindezekről a jelentős újításokról, és az eredményekről Gárdi Jenő több tudományos publikációt írt munkatársaival, dr. Vas Imrével, dr. Sándor Pállal, dr. Nyéki Györggyel közösen, de dr. Korányi Sándor is szerzőtársuk volt. Az intézetről, majd a későbbiekben 1937-től a helyén létesít-

tett gyógyiskola és óvoda sikeres működéséről a korabeli sajtó is többször elismerően írt. 1937-től dr. Gárdi Jenő és munkatársai – köztük dr. Bernolák Béla városi orvos is – csak gyermekek és pedagógusok szűrését, gyógykezelését végezték. Gárdi az öt tisztelő és támogató, segítő szándékú újpesti munkásemberek szaktudását igénybe véve kifejlesztette a korszerű ernyőkészűrő berendezést, amely nagyszámú felvétel készítését rövid idő alatt tette lehetővé. A képek kiértékelését és a szükséges további vizsgálatok javallatát felkészült orvoscsapat végezte, így elkerülhetők voltak a tévedések. Évtizedeken keresztül ezt a módszert, később a továbbfejlesztett változatát alkalmazták nemcsak a TBC, hanem egyéb tüdőbetegségek szűrésére is. A jól működő orvoscsoporthoz tevékenységének a II. világháború, illetve a nyilasuralom vetett véget, mert dr. Gárdi Jenőt és zsidó származású munkatársait elhurcolták. Egyedül dr. Vas Imre – később Kossuth díjas – orvos tudott hamis papírokkal bujkálva megmenekülni. Dr. Bernolák Béla katonatorvos szolgálatban esett el a Don-nyarznál. Dr. Gárdi Jenőt 1944-ben először a békásmegyeri téglagyárba, majd Auschwitzba, onnan Kauferingbe hurcolták, ahol 1944 novemberében halt meg.

Újpesten – több mint harminc éven át folytatott tevékenysége során – nemcsak a szakma, hanem az itt élő emberek nagyrabecsülését is kivívta. Módszereivel európai szintre emelte a tüdőbetegek gyógyításának gyakorlatát azzal, hogy a szűrés-kezelés-rehabilitáció folyamatát egységbe foglalta. Emlékét Újpesten utca és emléktábla, Dabason emlékoszlop őrzi. □

A kedvenc fürdőruha

Csukor úszómester bácsi egész nap a mély víz partján állt. Megkérdőjelezhetetlen tekintély volt Újpesten. A bőre a sok naptól olyan lett, mint egy kvarcolás közben elaludt sziú indiáné, senki sem szólt neki vissza, ha valami rendetlenség miatt rásípolt, a Tungsram strand megnyitása és bezárása között generációkat tanított meg úszni.

Legendák keringtek arról, amikor családjával együtt „disszidálni” készült. Már minden fontosat felpakoltak egy teherautóra, el is indultak, de csak a néhány kőhajításnyira levő Tungiig jutottak. Ekkor Csukor úszómester bácsi megállította az autót, úgy mond azért, mert kedvenc fürdőruháját a kabinjában hagyta. Aztán végignézett a kabinokon, az elárvult strandon, felment a gátra, ahonnan remekül lehetett látni a Dunát, megérezte a „Duna-szagot”, majd közölte családjával, hogy ő inkább maradjon.

Maradt is, egészen 1987-ben bekövetkezett haláláig, aminek az oka, úgy hírlik, a gyakori úszómester-betegség, a melanóma volt. Csak a két fia ment később külföldre, sikeresek is lettek Kanadában. Érdekes, hogy

ezt a közzájon forgó történetet először nem apámtól – akinek a holokauszt idején az egész családját megölték, és akit 1956-ban remek állás várt Hollandiában –, hanem anyámtól hallottam, aki 1956-ban nagyon el akart menni, de apámnak mindig vissza kellett fordulnia a „fürdőruhájáért”. Aztán én is maradtam, mert nekem is volt „kedvenc fürdőruhám” – itthon.

Az utóbbi időben – merthogy sajnos már megint aktuálissá vált – sokat gondolkodtam azon, hogy apám és sorstársai vajon miért nem mentek el az országból, amikor lehetett. Aztán rá kellett jönnöm, hogy ők igazán nem is az országhoz, nem is annak fővárosához, hanem Újpesthez maradtak hűségese. Amíg csak lehetett.* □

*Megjelent: az Élet És Irodalom LXVI. évfolyam, 46. számában, 2022. november 18-án.

Újpest legnépszerűbb strandja, a „Tungi” 1961-ben (Fotó: Fortepan/Barbjerik Ferenc)

Csukor László úszómester a Tungsram Strand gyermekmedencéje mellett, az 1970-as évek második felében (Fotó: családi archívum)

A káposztásmegyeri lakótelep története az évszámok tükrében 2008-2023, 2. rész

E történeti kronológia korábbi részeit lapunk előző, illetve 2008. évi 1., 2. és 3. (a www.ujpest.hu weboldalon is hozzáférhető) számaiban közöltük.

2010 – A Káposztásmegyeri Településrész Önkormányzat elöljárója dr. Dabous Fayez.

2011. április 26. – Megalakul a Káposztási Családok Egyesülete, amely céljával tűzi ki a lakótelepi közösség építését, közösségi programok szervezését.

2011. április – Az újpesti tagóvoda-program keretében a Káposztásmegyeri Lakkozó Óvoda beolvad a Park Óvodába.

2011. október 1. – Új macskamentő állomást avatnak a Rex Állatszigeten.

2011. október 15. – Felszentelik a Káposztásmegyeri Református Gyülekezet templomát. Az épület hároméves tervezést és tízéves kivitelezést követően adják át.

2011. október – Felújítják a Farkaserdő utcát az Óceánárok és a Homoktövis utcák között.

2011. október-december – Felújítják a káposztásmegyeri rendőrőrsöt.

2011. november-december – Káposztásmegyer II. játszótérét felújítják, új hintákat, csúszdát és ivócsapot is kihelyeznek. A játszótér mellett a tinédzserek részére „randiparkot” alakítanak ki padokkal, növényekkel.

2012. március 7-11. – Magyarországon először Káposztásmegyeren a Bőröndös utcai szabad területen tart előadásokat az Exit Cirkusz.

2012. április – 230-as jelzéssel új autóbuszjárat indul az Aquaworldhez a Keleti pályaudvartól.

2012. augusztus 31. – A Karinthy Frigyes Általános Művelődési Központ – amellyel együtt a Lóverseny téri Községi Ház –, valamint az Újpesti Ifjúsági Sport- és Szabadidő Központ (benne a korábbi Gyermek-

és Ifjúsági Ház), és az Ady Endre Művelődési Központ összevonásával létrejön az Újpesti Kulturális Központ. Ezzel együtt megváltozik a Karinthy Frigyes ÁMK szervezeti formája: nevelési, oktatási és közművelődési részlegei ezután egymástól független egységként látják el feladataikat. Az intézményben ezután az Újpesti Karinthy Frigyes Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, a Karinthy Frigyes Óvoda, és a Hajló Bölcsőde működik tovább.

2012. szeptember 9. – Leteszik a káposztásmegyeri Halassy Olivér Sportközpont – Városi Uszoda alapkövét a Babits Mihály Gimnázium mellett.

2013. február – Megkezdődik a Homoktövis Bölcsőde bővítése.

2013. június 7. – A Megyeri út 207. D épületben megnyílik az Újpesti Kulturális Központ legújabb tagja, a Megyeri Klub, amely a II. lakótelepen élők kulturális igényei kielégítésére épült.

2013. nyár – Átadják a Szilas-patak Óceánárok utca felőli partja mellett kialakított Szilas parkot, ahol szánkódomb, játszótér és 6000 m²-es kutya-futtató is helyet kapott.

2013. szeptember 6. – Felszentelését követően ökumenikus istentiszteletet tartanak a Megyeri Klubban. Ezt követően a hívők itt heti rendszerességgel vehetnek részt az előre meghatározott rend szerint tartott katolikus, református és evangélikus istentiszteleteken.

2013. szeptember – A volt Lakkozó utcai iskola épületében az Észak-pesti Regionális Waldorf Gimnázium kezdi meg működését.

2013. október – Átadják a Szilas-patak partján az egész évben használható sípályát, ahol síiskola is megkezdte működését.

2013. november 5. – Ünnepeles keretek között megnyílik a káposztásmegyeri Halassy Olivér Városi Uszoda. Az épület tervezője Sas Marcell, kivitelezője Gebe Zoltán.

2013. november 13. – A káposztásmegyeri Waldorf Gimnázium felveszi a Waldorf-módszer hazai nagyasszonyának, Göllner Máriának a nevét.

2014. április 1. – Felavatják az Erdei Tornapályát a Farkas-erdőben. A kiránduló-ösvények mentén tizennégy új tornaszert létesítenek.

2014 tavasz – A Szilas Családi Park részeként újjáépül a káposztásmegyeri KRESZ-park a Szilas-patak mellett.

2014. május 16. – Az Újpesti Homoktövis Általános Iskola udvarán Községi kert nyílik, ahol a gyerekek tanulhatják a veteményezést, komposztálást, virágültetést, locsolást.

2014. szeptember 15. – Közvetlen autóbuszjárat indul Újpest és Káposztásmegyer érintésével Újpalota és a Békásmegyeri Új-megyeri tér között. A korábban csak a Szilas-patakig járó 296-os viszonylatot hosszabbítják meg Káposztásmegyer I. és II. lakótelepen, valamint a Megyeri hídon át. Csúcsidőn kívül 296A jelzéssel jár korábbi útvonalán Újpalota és a Szilas-patak végállomás között.

2014. szeptember-november – Felújítják az Ugró Gyula sor és az Óceánárok utca közötti járdát és a Szilas-patak fölötti hidat, ahol kiépítik a közvilágítást, és kerékpárút készül. A négyévszakos sípálya mellett 18 állásos parkolóhely létesül.

2014. szeptember – Átadják a tíz csoporthozobával és több mint kétszáz férőhellyel kibővített Bőrfestő Óvodát.

2014. október 1. – Elkészül a negyven férőhellyel megnövelt Homoktövis Bölcsőde bővítése.

2014. november – A Homoktövis Bölcsőde új kerítését a Mosolyfestők Alapítvány jóvoltából színes, vidám arcok díszítik.

2014. december 11. – Építőipari Nívódíjat kap a Halassy Olivér Városi Uszoda épülete.

2015. szeptember – Káposztásmegyeren, a Megyeri úton magánóvoda kezd meg működését az Apró talpak családi napközi szervezésében.

2016. július 5. – Átadják a Budapesti Szent Ferenc Kórház által kezdeményezett – a szív- és érrendszeri tünetekkel élők regenerálódását segítő – „Út az egészséghez” program

keretében megvalósuló tanösvényt a Farkas-erdőben.

2016. augusztus 31. – Megszűnik az Óceán Óvoda, amely 2012. augusztus 31-től a Karinthy Frigyes Óvoda tagóvodájaként működött.

2016. szeptember 1. – A volt Óceán Óvoda (Óceánárok utca 31. számú, eddig M. jelű) épületében a Bóbita Varázspalota Magánóvoda kezdi meg működését.

2016. november 14. – A Szilas Családi Parkban felavatják a bántalmazott állatok emlékhelyét, amelyet az Állatmentő Liga és Újpest Önkormányzata közösen alakított ki.

2016 – Megkezdődik az Aqualiget lakópark építése.

2017. november 22. – Felavatják az Állatszigeneten az „Örök álom” című bronzszobrot, ami az otthon egykori védencét, az Attila nevű vizslát ábrázolja. Lukács György szobrászművész alkotását a kutyát befogadó Wittgenstein német hercegnő állíttatta.

2018. február eleje – A Lakkozó utcai házak közötti díszkaput, rossz műszaki állapota miatt lebontják.

2018. szeptember – A Homoktövis utca 105-107. alatt megnyílik a Káposztási Családok Egyesületének irodája és közösségi programjainak helyszíne, a Grund.

2018 – A sétálóutcának használt úgynevezett tréler út és az Íves út között nyíló új utcát Sándor István mártír szalézi szerzetesről nevezik el. Felépülnek az utca első lakóházai.

2019. május 23. – Átadják a Szilas Aktív Parkot, ahol 450 m-es futópálya és 11

A Halassy Olivér Városi Uszoda (A szerző felvétele)

saját testsúlyos sporteszközből álló tornaszíget található.

2019. október 30. – A Káposztásmegyeri Településrészi Önkormányzat előljárója Molnár Tibor lesz.

2019. november 1. – Az Óceánárok utcai Bóbita Magánóvoda épületében megkezd működését a Bóbita Mini Bölcsőde.

2019. december – Civil kezdeményezésre először rendezik meg a „Karácsony Káposztáson” elnevezésű adventi programot a Farkaserdő utcában.

2019 – A Halassy Olivér Városi Uszoda elé helyezik át Halassy Olivér olimpiai bajnok úszó, vízilabdázó mellszobrát, Tóth Dávid alkotását. A szobrot eredetileg 2011. augusztus 28-án ünnepélyes keretek között a Halassy Olivér Sportközpont (ma: Kellner Ferenc Sportszarnok) Pozsonyi utcai épületének bejárata mellett avatták fel.

2020. március 18. – Magyarországon Káposztásmegyeréről indul el az az egész országra kiterjedő akció, amellyel a koronavírus idején az emberek este 8 órakor az erkélyeken, ablakokban egyperces tapssal köszönik meg az egészségügyben dolgozók áldozatos munkáját. Az akciót a #tapssalkoszondmeg nevű Facebook-csoport indítja el.

2020. szeptember – Átadják a Homoktövis Parkban a Vadvirágos Újpest Program keretében virágokkal beültetett parkot. A változatos növénytársulásokról az ágyások melletti információs táblák adnak tájékoztatást.

2021. április – Tanúsítványt kap az akadálymentesített Kincses Sziget befogadó játszótér, ahol a mozgáskorlátozott és az egészséges gyerekek együtt játszhatnak. A játszótér ezzel felkerül a mozgáskorlátozott gyerekek által igénybe vehető helyek listájára.

2021. augusztus – Felújítják Péter Ágnes és Szöllőssy Enikő alkotását, a káposztásmegyeri óratornyot.

2021. szeptember 4. – Hétvégén és ünnepnapokon a 14-es vonalon alacsonypadlós CAF villamosok is közlekednek, egészen a Tatra szerelvényekkel.

2021. szeptember 29. – Átadják a Gold Boys Sportegyesület és a Göllner Mária Regionális Waldorf Gimnázium együttműködésében 2018 óta épülő, rendezvényterem-

ként is használható REGI Kosárlabdacsarnokot az Ügető utca mellett.

2021. november – A Böröndös sétányon tizenhárom új, napelemes közvilágítási lámpát helyeznek üzembe.

2021. december – Befejeződik a Kordován tér felújítása, ahol új játszóteret, szabadtéri edzőpályát alakítanak ki.

2021 – A volt tréler út és a Sándor István utca közötti új, rendezett zöldterületet Sándor István parknak nevezik el.

2022. február 1. – A 14-es villamos vonalán hétköznap is jár CAF villamos. A Tatrák mellett munkanapokon egyelőre egy, május 9-től két kocsi szállít utasokat.

2022. július 15. – A Káposztásmegyeri Településrészi Önkormányzat előljárója Vasvári László lesz.

2022. július – Befejeződik a Pácoló utca és az Intarzia köz felújítása.

2022. október 1. – A Rex Állatsziget egész napos ünnepséggel és Guinness-rekorddal ünnepli alapításának 30. évfordulóját.

2022. október – A megnövekedő energiaárak miatt bezár a Káposztási Családok Egyesületének közösségi irodája, a Grund.

2022. november 18. – Rendes napi forgalomban utoljára a Keleti pályaudvar és Káposztásmegyer közötti 20E, illetve a 30-as járatcsaládon járnak a fővárosban az Ikarus 280-as típusú csuklós autóbuszok. Este fotózási lehetőség keretében lehet elbúcsúzni az ikonikus járműtípustól a Szilas-patak végállomáson. A legutolsó csuklós Ikarus a II. lakótelepre tartó 30-as viszonylaton „köszön el”.

2023. március 18. – Módosul a 122-es autóbusz jelzése és útvonala a Mogyoródipatak végállomás felé. 122E-ként kevesebb megállással közlekedik, és Újpest városkaputól a Megyeri út – Külső Szilágyi út vonalán éri el végpontját, felhagyva a Homoktövis utcai szakaszt. Munkanapi üzemideje egésznaposra bővül, de hétvégén továbbra sem jár.

2023. március 28. – „Káposztásmegyer ’40” címmel időszaki fotó- és dokumentumkiállítás nyílik a Lóverseny téri Községi Házban a lakótelep alapítása óta eltelt időszak helyi vonatkozású emlékeinek felidézésére. A megnyitóünnepség pontosan az alapkölettel 40. évfordulóján zajlik. □

PRÓFUSZ JÓZSEF

Az Óceán Községi Televízió és az Újpest Televízió története, 1. rész

1990 őszén költöztem Káposztásmezőre, amikor a lakótelep „nagyipari” építése már a befejezéshez közeledett. A házak az óratorony környékén és a Lóverseny téren is szépek, újszerűek voltak.

A Községi Ház igazi társadalmi centrumként, multifunkcionális agoraként működött. Templom híján befogadta a katolikus és református gyülekezetet, a helyi civil és politikai szervezeteket, és itt tanult néhány alsós osztály, amely nem fért el az Általános Művelődési Központ (ÁMK) iskolájában.

Az ideköltözött, költöztetett emberek megpróbálták közösséggé kovácsolódni.

A Káposztásmezői Községi Televízió (KKTV) biztosította, hogy az emberek gyorsan és egyszerűen értesülhessenek a környezetük híreiről, eseményeiről. A 8000 lakásba bekötött kábeltelevíziós hálózat üzemeltetését az Általános Művelődési Központ (ma: Újpesti Karinthy Frigyes Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola) látta el. A Kordován téri fejálmásról 8-9 csatornát szolgáltatott, a saját csatornáján képűságot (automatikusan, egymást követően megjelenő szövegoldal) működtetett és hetente 1-2 játékfilmet vetített.

A televízió három munkatársa Györök László gyártásvezető, Jusztusné Mihók Erika gazdasági ügyintéző, valamint Tóth László volt, aki a képűságot szerkesztette (Commodore-64-es számítógépen), illetve a filmeket játszotta be VHS kazettákról. Kicsit később, nagyjából velem egy időben került a céghez Szilva István műszaki vezető, aki később operatőrként is dolgozott.

Balogh András, az ÁMK intézményvezetője már korábban úgy gondolta, hogy az előfizetési díjak bevételeiből – a társadalmi igényeknek megfelelően – stúdiót hoz létre. Megrendelték a 3 kamerás, S-VHS rendszerű

– félprofesszionális – stúdió-technikát, amely teljesen megfelelt az akkori elvárásoknak. Amikor 1990 őszén beérkeztek a műszaki berendezések, pályázatot írtak ki a stúdió-vezető-főszerkesztői állásra.

Akkoriban szerkesztő-riporterként dolgoztam a Gazdagréti Községi Televízióban, ahol kiváló kapcsolat alakult ki a lakosság és a televízió között. A nézők ötleteikkel is segítettek a televízió közösségi jellegének fejlődését. Arra gondoltam, Káposztásmezőre éppen ez hiányzik. Szép feladatnak ígérkezett, ezért megpályáztam, majd el is nyertem az állást.

(Itt mondok köszönetet néhai Szántai Lajosnak, a Káposztásmezői Kerekasztalok Községe, és az Ad hoc Bizottság tagjának, aki atyai gondoskodással segített és mutatta meg számomra a lakótelepen élők mindennapjait, sajátos problémáikat, a szűkebb közösségeket. Jól ismerte őket, mert asztmásan, súlyos betegen is mindenütt feltűnt kerékpárjába kapaszkodva, ahol segíteni lehetett, vagy kellett.)

A KKTV nevet nem találtuk megfelelőnek, ezért ötleteket kértünk a nézőktől, amelyre közel 30 javaslat érkezett. Közülük végül az Óceán TV-t választottuk a szó helyi

kötődése miatt. (Az Óceánárok utca a Farkaserdő mellett húzódó Óceán-árokra kapta nevét.)

A riportokat nagyrészt magam készítettem, vágtam is az első években. Később a Magyar Televízióból átigazolt Katócs Katalin lett az Óceán TV vágója.

Az első bemondónőnk Ugroczy Edit, majd Nagy Netti, külsős riporterünk Sánta Margó volt, aki egészen 2001-ig dolgozott a helyi televízió munkatársaként.

Az első adást 1991. április 15-én vetítettük le, amelybe sikerült belesűríteni a városrész szinte összes, addig ki nem mondott problémáját. Nyilatkozott dr. Derce Tamás polgármester, Sajóhelyi Gábor, a Káposztásmegyeri Ad hoc Bizottság elnöke, Berényi András főépítész, valamint sok helyi civil. A programban szerepelt még dr. Demszky Gábor főpolgármester, aki az ÁMK által szervezett Politikai Kaszinó vendégeként először vett részt lakossági fórumon a IV. kerületben.

A kéthetente – hétfőn este hétkor – jelentkező magazinműsor második adásában beszámoltunk a Káposztásmegyeri Szentháromság Templom és Plébánia alapkőletételéről, amelyen Göncz Árpád köztársasági elnök is jelen volt. Újságíróként nagyobb elismerés nem is érhetett bennünket, minthogy már az első adás után ismerősként segítettek nekünk a többségükben „Káposztás II.”-n élő kormányőrök. Nekik köszönhetően „Árpi bácsi” már útközben megtudta, hogy az Óceán TV stábja interjúra várja.

Bár rövid ideig működött egy társadalmi (a pártok, társadalmi, vallási és civil szervezetek delegáltjaiból álló), szerkesztőbizott-

ság a televízió fölött, megértettük, hogy a nézőkkel kialakítandó szoros, interaktív kapcsolat alapja a lakosság bevonása a munkánkba, hogy magukénak érezzék a műsorokat és felismerjék, hogy az adások értük készülnek.

Az 1991-ben rendezett Káposztásmegyeri Napon az Óceán TV a ma már oly divatos road-show-val jelentkezett. Egyórás színpadi produkciót szerveztünk neves zenészekkel, színészekkel, amelyet „egyes adásban” közvetítettünk Óceán Party címmel. (2000-ig évente megrendeztük az Óceán Partykat, mindig nagy sikerrel.)

1992-ben már több mint 6000 néző jött el az ÁMK elé, ahol lézer-show, tűzijáték, és a korszak olyan sztárjai várták őket, mint a Sing-sing, Szandi, Benkő László (Omega), Delhusa Gjon és sokan mások.

1996-ban ez a vállalkozásunk akkorára nőtt, hogy az Újpesti Városnapok eseményeit már négy helyszínről: a Semsey parkból, az ÁMK előtti térről, a stúdióból és a Városháza díszterméből sugároztuk egésznapos élő műsor keretében bérelt közvetítőkocsikkal, közel 60 fős stábbal.

„Élő” karácsonyi és gyermeknapi műsorokat szerveztünk, amelyekben komoly ajándékokat nyerhettek, és ismert emberekkel is találkozhattak a nézőink.

A magazinműsorokban az aktuális hírek, események mellett állandó rovatok is szerepeltek. Vallási és környezetvédelmi tematikájú anyagok éppúgy helyet kaptak a műsorokban, mint színházi és zenei témájú interjúk. Az állatorvosi tanácsadáson túl kertészeti, vagy épp kozmetikai javaslatok hangzottak el a téma szakértőitől. Gyakran – néha még az éjszakai órákban is – együtt „portyáztunk” a rendőrséggel.

1992 nyarán részt vettünk a „Kábelcsata” nevű versenyben, amelyet Geszti Péter, Boros Lajos és Bochkor Gábor szervezett budai és pesti kábeltelevíziók között (TV11, Óbuda TV, Erzsébet TV, Óceán TV). A főleg helyismereti és ügyességi feladatokból álló vetélkedő két helyszíne a Budapesti Közgazdaságtudományi és a Műszaki Egyetem volt, amelyeket egymással és a kábelhálózatokkal mikrohullámon kötöttek össze, ami akkor technikai újdonságnak számított. (A győzelmet az Óceán TV csapata szerezte meg.)

Az Óceán TV stábja 1996-ban

Az első olyan helyi televíziós riportom, amelynek kézzel fogható eredménye lett, a „Rózsakert galeriához” fűződik. Lakossági panaszt kaptunk, hogy a Falemez utcában a Rózsakert presszó előtt esténként rendszeresen randalíroznak a fiatalok. Úgy gondoltuk kimegyünk és készítünk egy „életszagú” anyagot a generációk problémájáról. Lejöttek a lakók és a kamera odavonzotta a fiatalokat is. Mindkét fél elmondta a gondjait. A felnőttek azt, hogy mennyire zavarja a nyugalmaikat az állandó bulizás, míg a gyerekek azt, hogy a felhajtást azért csinálják mert unatkoznak, mivel a környéken nincs semmilyen szórakozási lehetőség, a környék lakói „üldözik” őket.

Miután mindkét fél kibeszélhette magából a gondjait, enyhültek az indulatok. Szinte maguktól vetették fel a békülés lehetőségét. Megígérték a kamera előtt, hogy nem bosszantják egymást. Az adott szó pedig kötelez. Többet nem hallottunk a Rózsakert galeriról.

Az Újpesti Önkormányzattól 1993-ban olyan mértékű költségvetés-emelést kaptunk, amely lehetővé tette a státusz bővítést, és heti egy adás elkészítését. Ekkor került a céghez Fogas János operatőr-vágó, Kiesswetter Walter szerkesztő-riporter és főállásban Sánta (később Fodor) Margó. Az önkormányzat a televíziót kiemelte az ÁMK szakfeladatai közül, és önálló jogi személyiséggű, részben önálló költségvetési intézménnyé tette. Ez a változás az önálló gazdálkodás mellett nagyobb felelősséget is jelentett.

Az Óceán Tv-ben az volt a legizgalmasabb, hogy a mindennapi feladatok mellett kipróbálhattuk magunkat a műfaj szinte minden szintjén, a kisebb etűdöktől kezdve a nagyobb lélegzetű dokumentumfilmekig; vettünk élő műsort, fórumot, ismert, népszerű emberekkel találkozhattunk.

Aktívan részt vettünk a lakótelep életében. Kezdeményeztük többek között, hogy állítsanak közlekedési lámpát a Hajló utca – Óceán árok utca kereszteződésbe, és a Homoktövis Iskola elé. Elértük, hogy ne zárják be az OTP-fiókot a Kordován téren, hogy az Ingatlankezelő Vállalat ne emelje drasztikusan a bérleti díjakat. Előfordult, hogy azt intéztük el, hogy alacsonyabb legyen a „fekvő rendőr” a Tóth Aladár utcában, vagy egy beázott ön-

kormányzati lakást több hét huzavona után végre felújítsanak.

Az egyik legszebb vállalkásunk az volt, amikor egy leukémiás kisfiú felgyógyulását követtük végig. Először csak az osztálytársai, tanárai jöttek be a stúdióba, hogy gyűjtést szervezzenek a gyógykezelésére. Később ott voltunk a jótékonysági koncerten, amit a zenész édesapa barátai szerveztek a Petőfi Csarnokban. Forgattunk a Szent László Kórházban, amikor a kisfiú a steril szobában, üvegfalak között küzdött a kórral, felvettük a csontvelő-transzplantációt, és a gyógyulás utáni hazakervezését is.

Megszólítottuk és bevontuk a fiatalokat is a televíziózásba. Félórás ifjúsági és zenei adásokat készítettünk Zsák, Cső, Indul a mandula címmel, amelyeket iskolások, tanárok és külsős fiatalok készítettek.

2-3 év alatt sikerült elérni, hogy a káposztásmegyeriek nézték, ismerték az Óceán Televíziót.

1995-ben az önkormányzat fejleszteni kezdte a kábeltelevíziós hálózatot, amelynek egyik állomása a kerület kisebb-nagyobb területeinek összekötése volt. Így egész Újpesten ugyanazokat az adókat láthatták a nézők, köztük az Újpesti Közösségi TV és az Óceán TV csatornáját is. (Hétfőn az ÚKTV, csütörtökön az Óceán TV adott magazinműsort.)

Ez új helyzetet teremtett, s nyilván már az első pillanattól magában hordozta a kérdést, hogy vajon szüksége lesz-e egy kerületnek két televízióra hosszú távon, úgy hogy mindkettőt az önkormányzat működteti.

(Folytatjuk...)

Prof. József József igazgató-főszerkesztő (Fotók: Neogrady László Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

PETŐFI SÁNDOR

Vasuton

Tenger kéj veszen körül,
Közepében lellem fürdik...
A madár röpült csak eddig,
Most az ember is röpül!

Nyílsebes gondolatunk,
Későn indulánk utánad,
De sarkantyúzd paripádat,
Mert elérünk, elhagyunk!

Hegy, fa, ház, ember, patak
És ki tudja, még mi minden?
Tűnedez föl szemeimben
S oszlik el, mint köd-alak.

A nap is velünk szalad,
Mint egy örült, aki véli,
Hogy őt, összevissza tépni,
Úzi egy ördögcsapat;

Futott, futott, s hasztalan!
Elmaradt... fáradva dől le
A nyugati hegytetőre,
Arcán szégyen lángja van.

S még mi egyre röpülünk,
Egy sziporkát sem fáradva;
Ez a gép tán egyenest a
Másvilágba megy velünk! -

Száz vasutat, ezeret!
Csináljatok, csináljatok!
Hadd fussák be a világot,
Mint a testet az erek.

Ezek a föld erei,
Bennök árad a műveltség,
Ezek által ömlenek szét
Az életnek nedvei.

Miért nem csináltatok
Eddig is már?... vas hiányzott?
Törjete szét minden láncot,
Majd lesz elég vasatok.

Pest, 1847. december

LAKOS TIBOR

„Vasúton bámulatosan halad az ember”

1846. július 15-én, Európában ötödikként, Pest és Vác között megindult Magyarországon a vasúti közlekedés. A két egymás elé fogott gőzmozdony húzta a nyolc kocsiból álló szerelvényt, amelynek első részében ültek a díszvendégek: Habsburg József főherceg, 1796–1847 között az ország nádora, „a legmagyarabb Habsburg”, Széchenyi István eszmetársa, Széchenyi István gróf, „a legnagyobb magyar” és Kossuth Lajos az Ellenzéki Párt program-

alkotója, Pest megye követe az országgyűlésen. A két mozdony vontatta szerelvény ötvenkilenc perc alatt tette meg a Pest és Vác közötti, 33,6 km-es utat.

A mai Nyugati pályaudvartól délre lévő indóházából kezdődő vaspálya első megállója Palota volt, a mai Rákospalota-Újpest állomás őse. A vaspályától délre és északra lévő területen Károlyi István gróf 1810-ben erdőt telepített. 1846-ra ezen a részen mindenfelé házak, vendéglők, kocsmák épültek, kialakult az Üdülőnegyed és a Nyaralótelep.

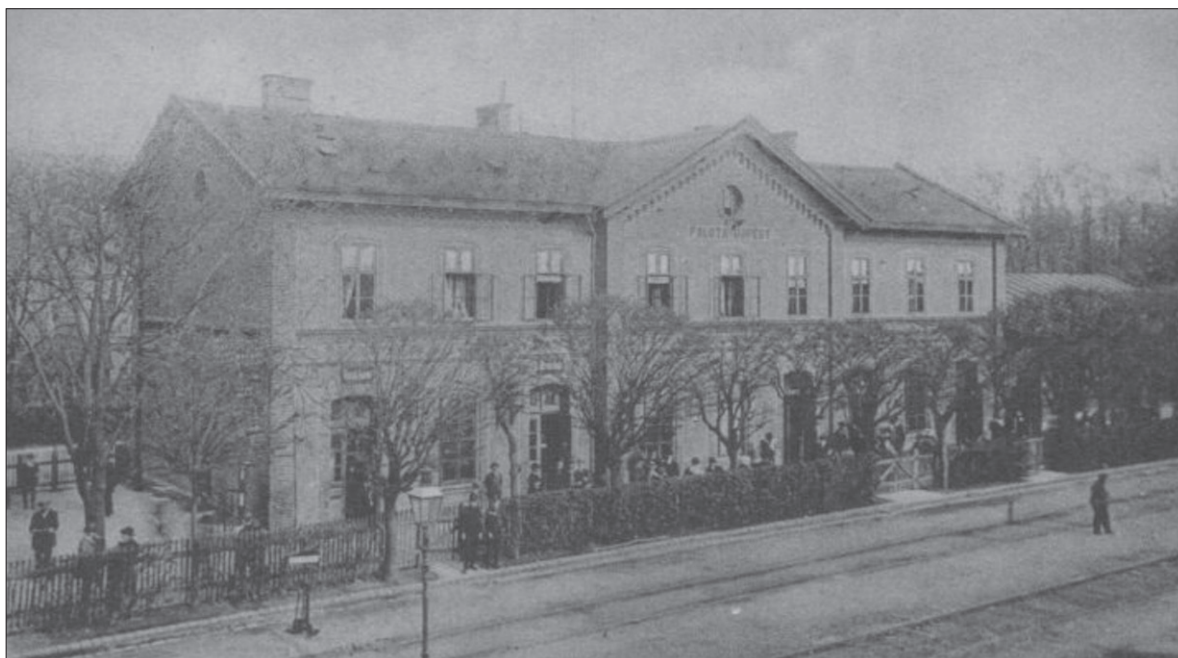
Budapestről ide jártak az emberek kirándulni, úgy tartották, az erdő levegője és az egészség őrzésére különösen alkalmas homokos talaj mindenkinek jót tesz. A vaspálya következő állomása Dunakeszi volt, ahol a fafűtéses mozdonyok vizet vettek.

Petőfi Sándor, a Nemzeti Színház hírneves színésze, neki jó barátja, Egressy Gábor emlékezete szerint már 1846 júliusában vonatra szállt, oda-vissza utazgatott Pest és Vác között. Az biztos, hogy 1847. március 7-én Sass István orvos barátjával vonaton mentek az időközben itt megtelepedett szülőkhöz, mindenek előtt a beteg édesanyához. A költő július 1-én „gőzüzemű vasút”-tal jött ismét a városba, a szülők meglátogatása után gyorsszekérre szállt, s estére Losoncra ért. 1847. december 13-án ifjú feleségét hozta el a Petrovits-szülőkhöz bemutatkozó látogatásra.

A költő 1847 júliusában Kerényi Frigyesnek írt levelében már magasztalta a „gőzköcsi”-t: „Vasúton bámulatosan halad az ember. Szeretném ráültetni az egész nagy hazát: néhány esztendő alatt tán kipótolhatná, amit néhány század alatt elmulasztott a haladásban”. A decemberben volt utazás után megírta a Vasúton című versét, amelynek utolsó szakaszában már ott van minden hiány és minden rossz végoka, a rabság, és a felhívás: „Törjetek

szét minden láncot”, sok 1847-1848-as Petőfi-vers vissza-visszatérő képe.

Az eseményekkel zsúfolt 1847 januárjában került kezébe a Toldi kézirata, akkor ismerkedett meg Arany Jánossal. Márciusban jelent meg háromezer példányban az Összes költemények kötete a Szabadság, szerelem! nyitó verssel. Áprilisban az osztrák államtanács asztalára került Erdélyben című verse. Július 3-án Joseph Sedlnitzky gróf belügyminiszter és bécsi rendőrfőnök Szekrényesy András pesti főkapitányt utasította, tartsa szemmel Petőfi Sándort, aki „azzal tűnt föl, hogy politikai verseket és cikkeket ír”, „exaltált gyűlöletet árul el az osztrák államigazgatás ellen; a legközelebbi jövőre pedig a fennálló rend teljes felfordulását és véres katasztrófát jósolja”. Szeptemberben, szülői tiltás és félreértések sora után, feleségül vette Szendrey Júliát. Október 23-án felkereste a kolozsvári regionális országgyűlés üléstermét, ahol az ifjak, akik este fáklyás felvonulással köszöntöttek, az Habsburg Birodalom tartományaként élő Erdély és Magyarország „uniójá”-ról tanácskoztak. November 4-én érkeztek Pestre, elfoglalták bérelt lakásukat. December 23-án Emich Gusztáv nyomdájában megkezdték az Összes versek második, kétkötetes kiadásának munkálatait. □

A Rákospalota-Újpest vasútállomás 1881-ben készült el. Petőfi Sándor korában az állomás a maihoz képest – Vác irányában – kissé feljebb épült fel, Palota néven. Az elnevezést 1894-ben változtatták Palota-Újpestre (Forrás: vasutllomasok.hu)

HIRMANN LÁSZLÓ

Mártonffy Frigyes

Az Újpesti Ipartestület egykori titkára, volt '48-as tiszt 1825 novemberében született Komáromban. Apja, Martin János kesztyűkészítő iparos volt. Anyja, Fischer Magda is sváb családból származott, ezért szinte természetszerű, hogy a család az evangélikus vallást gyakorolta. Egy korabeli adat szerint Komáromban akkor három kesztyűkészítő műhely is működött. Tisztes megélhetést biztosított számukra a piac, mivel a városban található kiterjedt erőrendszert katonatisztjeinek uniformisához, és feleségeik társasági toalettjéhez egyaránt hozzátartozott a kesztyű. A tehetős iparos családnak így nem jelentett gondot a fiuk taníttatása.

Martin Frigyes (még magyarosítás előtti nevén) Pozsonyban tanult, ahol jogi pályára készült. Jurátusként tanúja volt a reformkori országgyűlés nemzetépítő politikai harcainak, Kossuthért és a haladó magyar politikusokért lelkesedett. Amikor a márciusi forradalmat követően honvédő háborúvá alakultak az események, beállt a szerveződő 5. honvédszászlóaljba. Őrmesterként szolgált Guyon Richárd hadtestében, ahol hasznát vette nyelvtudásának, mert a parancsnok angol születésű volt. A Délvidéken harcolt a szerbek (akkori nevükön rácok) ellen, ahol heves támadások bontakoztak ki a nemzeti kormány ellen lázadó nemzetiségiek részéről. Martin Frigyes Szenttamásnál sebet is kapott. Közvetlen parancsnoka, Aleman őrnagy '49 júniusában hadnagyi rangra terjesztette fel. A szabadságharc katonai vereségének idején szülővárosába, Komáromba utazott, ahol szeptember 3-án – már Világos után – beállt a Klapka tábornok parancsnoksága alatt álló várórségbe. A kapitulációt követően sokakhoz – így Károlyi Sándor grófhoz, vagy Jókaihoz – hasonlóan ő is menlevelet kapott, így távozhatott külföldre a megtorlás elől. Németország, Franciaország, Anglia majd Észak-Amerika volt emigrációjának egy-egy állomása. Utazásai során gyarapodott nyelvtudása is,

összesen hét nemzet nyelvét sajátította el. Párizsban nyelvleckékből tartotta fenn magát: franciául tanította az oda érkező nagyszámú európai forradalmár menekültet. 1860-ban Ausztria solferinói vereségét követően, a politikai erjedés idején tért haza. Ekkor vette kezdetét irodalmi munkássága. Debrecenben a színház titkára lett, a nevét Mártonffyra magyarosította, jelentősebb írásai már ezen a néven jelentek meg. Ekkor már nő volt, de első felesége, Püff Mária 1868-ban Komáromban elhunyt. A munkába menekült: a *Divat* és a *Nefelejts* című társasági lapok főszerkesztője lett. Hat éven át színészként, majd sűgőként tagja volt a Nemzeti Színháznak is, mert elkötelezetten képviselte a magyar kultúra terjesztésének ügyét. Betegsége miatt azonban otthagyta a színpadot és csak az irodalomnak élt. Ma már kevésbé ismert francia szerzőket fordított, de munkái között Dumas-regények is szerepeltek, például a *Gróf Monte Christo I-II.* (1879).

Írt francia nyelvtankönyveket is; köztük volt az akkori – 1884-ben kiadott – legmodernebb módon szerkesztett *Francia Nyelvtan*, „mely szerint mindenki 50 leckével tanító segítségével nélkül gyökeresen elsajátíthatja a francia nyelvet”, illetve az ugyanabban az évben megjelent a *Kulcs Mártonffy Fr.-féle francia nyelvtanhoz*. Mindemellett saját regényeket is megjelentetett, mint például az *Egy magyar mágness leánya* című „eredeti regényt” 1895-ben, vagy *A pusztá rémeit*, amely két kötetben (44 füzetben) látott napvilágot (kiadási év nélkül). A *Budapest* című szépirodalmi lapban is több saját, illetve általa fordított hosszabb epikai művet publikált.

Mártonffy időközben társadalmi szerepet is vállalt. Az 1866-ban megalapított Képzőművészeti Társulat titkára lett. Ez a szervezet a Magyar Tudományos Akadémia palotájában működött, és rangját jelzi, hogy gróf Andrássy Gyula volt az elnöke. A társulat tagjai között ott találjuk Barabás Miklóst, Feszli Frigyes és Than Mórt is. Az újságírást

is folytatta: szerkesztette a Képes Családi Lapokat 1879-ben, a Házibarátot 1881-ben és három évvel később a Gondülő című budapesti szépirodalmi folyóiratot.

Mártonffy 1873-ban költözött Újpestre. Ekkor már ismét házasságban élt, felesége Pázmány Hedvig. Fiuk, Imre a kiegyezés évében született, így elemi iskoláit Újpesten kezdte meg. Szülei hangsúlyt fektettek a taníttatására, a fővárosi gimnáziumot követően a katolikus tanítóképzőbe írták be, ahol 1887-ben néptanítói oklevelet szerzett. Akkoriban Eötvös oktatási reformjai nyomán a pedagógusi pályának igazi rangja és presztízse volt.

Az apa rövid helyi ismerkedési időszakot követően, bevetette magát Újpest közéletébe. Tapasztalta, hogy a számos iparágnak és iparosnak otthont adó nagyközségben nem működik szervezett ipartestület. Gere Lajos a szervezet ötvenedik évfordulóján így emlékezett vissza az alapítás hőskorára: „az első előjáróságot 1885. augusztus 4-ére a »Meghívó«-val hívta ülésre az elnök és alelnök. Az ülés tárgysorozata értelmében az előjáróság Mártonffy Frigyes titkárrá, Rein Edét pénztárnokká, Adamis Lajos ügyvédet ügyésszé választotta meg. A bizottság 1885. aug. 31.-én már jelentette, hogy a Sándor-utca 22. számú házban sikerült a hivatal részére egy szobakonyhás lakást kibérelni”.

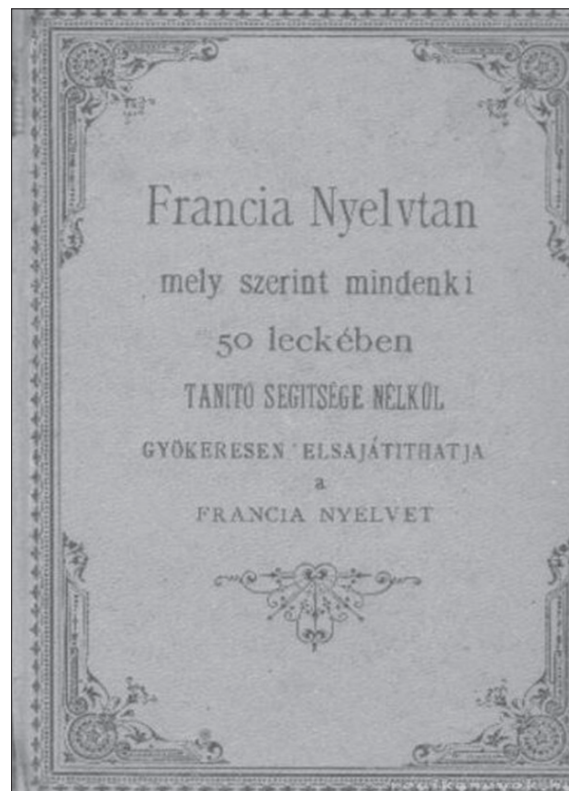
Az Újpest határian túlról érkező Mártonffy Frigyes így lett a helyi ipartestület egyik alapítója. Nem szakadt el a fővárostól sem, mert a kiegyezést követően a Pest Városi Honvédegylet titkára is volt.

Fia, Imre is tollforgató ember lett. Karcfalvi álnéven írt cikkeket és tanulmányokat fővárosi és vidéki lapokba is. Amerikai lapoknak magyar levelezője volt. A székesfehérvári Szabadságban, a Mosonmegyei Lapokban, a Kecskemétben, a Békésben is publikált. Egy miskolci lapban 1899-ben jelent meg egy írása „Petőfi az asztalban, spirituális jelenség” címmel. Az ifjabb Mártonffy Újpesten is nevet szerzett cikkeivel. 1886-ban Társadalom címmel indított helyi lapot, ez azonban egy év múlva megszűnt. Ekkor átvette az Újpesti Hírlap szerkesztését, amit egy évig vezetett. 1891-ben megalapította az Újpesti Közlöny című orgánusot, amit főszerkesztőként is jegyzett.

Édesapja akkor már visszavonult a közéletől. Egészségi problémái miatt csak távolról, fia írásaiból követte a helyi eseményeket. Nem érte meg a millenniumi ünnepségsorozatot: 1895. július 23-án hunyt el, Újpesten temették el. A népek tavaszának ötvenedik évfordulóján, 1898. március 15-én a sírját ünnepélyesen megkoszorúzta a helyi nagyközségi képviselőtestület.

Nem érthette meg azt a skandalumot sem, ami családját érintette. Mártonffy Imre lapjában kritikával illette a tervezett városházi épület díszítő motívumait. A tervező építész páros méltatlannak ítélte meg az újság hangvételét, ezért lovagias párbajra hívta ki a főszerkesztőt. Ő azonban özvegy édesanyjához irányította a párbajsegédeket, mondván, hogy ő az újság tulajdonosa. A fegyveres összecsapás így természetesen elmaradt.

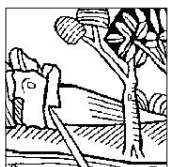
A családfő halálát követően, előbb Pázmány Hedvig 1905-ben, majd Imre fiuk 1908-ban távozott az élők sorából. Velük a családi név is feledésbe merült Újpesten. Jellemző, hogy Mártonffy Frigyes honvédtisztról, íróról hiteles arckép sem maradt fenn.

Mártonffy Frigyes egyik legérdekesebb munkája, a Beszédes című francia nyelvtankönyv

Komárom erődje 17. századi metszeten (Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum)

Komárom, ahol Mártonffy Frigyes született, majd küzdött a szabadságharc idején, Közép-Európa hajdanvolt legjelentősebb erődrendszerével büszkélkedhet. Már a kelták is építettek faerősséget ott, ahol a Vág folyó a Dunába ömlik. Az őket váltó rómaiak komoly várost emeltek a későbbi Szőny (ma: Komárom része) helyén Brigetio néven. (A kelta eredetű szó jelentése: erőd.) Az Árpád-korban Komárom vármegyeszékhely volt, falazott kővárral, ami igazi jelentőséget a török időkben kapott. 1594-ben az oszmánok hiába ostromolták, Bécs egyik elő-erődítménye maradt. Később a komáromi vár falai megrongálódtak, az 1783-as földrengés komoly károkat okozott. 1809-ben Napóleon elfoglalta Bécset, I. Ferenc császár és családja ide menekült. Ekkor adott parancsot egy új dunai erődrendszer kialakítására. A munkálatok el is kezdődtek, de a '48-as szabadságharcig csak részben valósultak meg a modern tervek. Török Ignác hadmérnök, a későbbi aradi vértanú, parancsnokként sokat tett a vár megerősítése érdekében. Klapka György vezetése alatt közel húszezres honvédsereg védte az erődrendszert, több nagy csata is zajlott falai alatt. Végül Haynau csak úgy tudta kapitulációra kényszeríteni a védőket, hogy azok szabad elvonulást kaptak.

Fényes Elek 1851-ben így írt: „A vár keleti részén van a városnak, épen azon sarkán, hol a Vág-Duna az öreg Dunába szakad, és így három oldalon víztől vétetik körül, a várostól faültetvényes sétahely által választatván el. A várerősség, az ugynevezett nádori vonalak, nyugoton az öreg Dunánál kezdve, éjszaknak egész keleten a Vágh-Dunáig körülveszik a várost. Ez erősségnek folytatását teszik az uj-szőnyi határhoz tartozó monostori pusztabeli sánczok, mellyeket az utolsó magyar háboruban is sok vér áztatott. Végre a vár harmadik része az új nádori vonal, melly miután a vár 1808 óta több ízben erősítettett, terv szerint Komáromot kő- és földbástyákkal vonandja körül a Csalóköz felől, s már nagyobbára be is végeztetett. – Egy szóval Komárom az egész osztrák birodalomnak legfontosabb erőssége, s ez a legutóbbi magyar forradalomban is bebizonyult”.

A szabadságharc katonai vereségét követően az erődrendszer elkészült. A monumentális védelmi vonal elemei a Csillag erőd, a Monostori erőd és az Igmándi erőd. A huszadik század elejére hadászati jelentőségét elvesztette. Később elhagyott falai között forgatták a 80 huszár és a Hídember című filmek egyes jeleneteit. Napjainkban a komáromi erődrendszer izgalmas kulturális programokkal várja a látogatókat. □

„Csak hozd a gitárodat és énekelj!”

Sillye Jenő zeneszerző, egyházi könnyűzenész. Káposztásmegyerrre már 1985-ben – az elsők között – beköltözött lakó, aki munkásságáért 2016-ban Szikra-életműdíjban részesült. A díj a legnívósabb keresztény szellemiségű alkotók és előadók elismerését célzó kezdeményezés, amely az amerikai GMA Dove Awards szakmai partnerségével jött létre. A kitüntetés célja a minőségi keresztény zenei kultúra képviselőinek elismerése, a zenészek szakmai fejlődésének elősegítése, új és pozitív üzenettel bíró alkotások inspirálása.

Sillye Jenővel több alkalommal dolgoztunk együtt az Ady Endre Művelődési Központban egy-egy jótékonysági koncerten, ismeretségünk hosszú évekre nyúlik vissza.

– *Úgy tudom, nem vagy tősgyökeres újpes-ti. Mikor választottad lakóhelyednek a várost?*

– Angyalföldön laktam a Béke térhez közel, ahol a katolikus templomban egy pap politikai okok miatt csak kántori munkát végezhetett. Fiatalokból álló kórust vezetett, amelynek tagja lettem. Több helyen szolgált korábban is, végül Angyalföldről Újpestre került Brunáry Ferenc atyához a Kertvárosi templomba, ahová én is követtem, és a kórusában énekeltem. A feleségemmel is ott ismerkedtünk meg. 1970-ben házasodtunk össze. Julcsi többgenerációs újpesti család tagja, Gerber-lány. Azt hiszem, nagyon sokan ismerik személyesen is a fogtechnikus, fogorvos-család tagjait. Anyai nagyapja Körpöly Gyula cipésmester volt.

– *Miért választottad ezt a különleges hivatást, szolgálatot?*

– A Bolyai gimnáziumban érettségiztem, magyar–történelem szakos tanár szerettem volna lenni. Rendszeresen jártam templomba, ezt a '60-as években nem nézték jó szemmel. Az egri tanárképzőbe jelentkeztem, de nem vettek fel. Nem tagadtam meg a hittem. Később – édesanyám rábeszélésére – Szegeden a jogi egyetemen kezdtem tanulni, a

harmadik évben azonban otthagytam. Akkoriban már inkább a zene vonzott, ezért kapcsoltam össze a muzsikát a hittel.

– *Zenei tanulmányaidat hol végezted?*

– Az angyalföldi zeneiskolában gitárszakon tanultam – a hangszert a nyári keresményemből vettem. Ott ismerkedtem meg a kor új stílusával a beattal, és más irányzatokkal is. Zenei végzettségem nincs, az egyházi zenei munkában tanultam, képeztem magam, szinte autodidaktaként. A kor olyan híres egyházzeneésztől kaptam útmutatást, tanítást, mint Bárdos Lajos. A kórusban nemcsak gregorián dalokkal ismerkedtünk, hanem más stílusú művekkel is. Tizenéves koromban – az 1960-as évek elején –, a II. vatikáni zsinat után megindult az egyházi zene újjászületése, és a missziós nemzeti nyelven való megtartása. Nálunk ez hosszabb folyamat volt, mivel mindent csak pártengedéllyel lehetett bevezetni.

– *Ma már elmondhatjuk, hogy népszerű zenész vagy, ismernek határon innen és túl is. Hogyan indult ez a sajátos pálya?*

– A feleségemmel együtt jártunk Börzsönyligetre, a szülei családi nyaralójába. Közel van Budapesthez, gyakran zenéltünk a kismarosai templomban. Egy-egy mise után, ha összejöttünk, az egyházi szerzeményeken kívül gyakran énekeltünk Illés- és Omega-számokat is. Az angyalföldi plébánián is találtam olyan papokat, akik érdeklődtek a modern zene iránt, sőt külföldi útjaikról felvételeket is hoztak. Nagy hatással volt rám Lucien Aimé Duval munkássága, ezért arra gondoltam, hogy én is megpróbálom a dalszerzést. Volt mondanivalóm a világról, Istenről, a szeretetről és a hitről. Nem mondhatom, hogy tudatosan készültem erre a szolgálatra, inkább a társaság érdeklődése lendített tovább, és így alakult ki a saját stílusom.

Az ismertségem a hívek segítségével nőtt. Az egyik templomi közösség a másikkal adta át, hogy tetszenek nekik a dalaim. Rendszeresen hívtak, szívesen mentem minden-hová. Ifjú házaspárként Julcsival gyakran

együtt tettünk eleget a meghívásoknak. Legtöbbször csak a keresztnévünket ismerték. Jobb volt ez így, mert a politika nem szerette az ilyen csoportosulásokat.

– *Nemcsak egyedül játszottál. Emlékszem, nagyon jó kis zenekar kísért.*

– Néhány barátunk és a feleségem testvérei lettek a csapat tagjai, többen ma is együtt zenélnek velünk. Napjainkban már nem biztos, hogy ilyen módon kialakulhatna egy hasonló együttes. Akkoriban – ahogyan ma is – a pap engedélye kellett ahhoz, hogy hangszert vigyünk be a templomba. Az egyház vezetése ráébredt, hogy modern irányzatokkal kell nyitni a fiatalok felé. Ezt a változást különösen segítette, hogy Karol Wojtyła (II. János Pál) lett a pápa. Ő hasonló környezetből indult Lengyelországban, mint amilyenben mi itthon éltünk, és ösztönözte a magyar egyházi vezetést is a nyitásra.

– *A rendszeres fellépések bizonyára sok időt és energiát igényeltek. Feleséged támogatása nélkül biztosan nem is sikerült volna, hiszen család, gyerekek vettek körül benneteket.*

– Julcsitól minden segítséget megkaptam a zenei pályám építéséhez. Szinte az egész országot bejártam. A hétköznapiakon igyekeztünk rendszert vinni az életünkbe. Délután 4-től általában otthon voltam, a délutáni és esti időszak mindig a gyerekéké volt, hogy ne érezzenek apahiányt.

– *A családot el kellett tartani. Nyilván dolgoztál valahol.*

Silye Jenő egyházzenesész. (Fotó: Nagy Lajosné Kata)

– Igen, anyaggazdálkodói végzettséget szereztem, és 1991-ig az ELZETT Tűzoltókészülék Gyárban dolgoztam. A rendszerváltás környéki privatizációban sok sötét dolog zajlott. Úgy gondoltam veszélyessé válhat, ha olyan dolgokhoz kellene az aláírástomat adnom, amelyek mögé nem láttam, vagy nem láthattam. Váltottam, és az Új Ember szerkesztőségében, majd a Szent István Társulatnál kaptam állást. Ezek mellett már szabadon végezhettem a zenei szolgálatot. Feleségem, a legkisebb fiam négy éves koráig otthon varrónőként bedolgozást vállalt, később a káposztásmegyeri plébánia irodájában dolgozott.

– *Hogyan kerültetek családdoddal Káposztásmegyerre?*

– Négy gyerekkel Újpesten egy 10. emeleti lakásban éltünk, ezért minőségi cserére adtunk be kérelmet a tanácshoz. Három év telt el, mire megérkezett a kiutalás egy káposztásmegyeri szövetkezeti lakásra. Amikor beköltöztünk még szinte semmi nem volt erre felé, csak por. Elég nehezen tudtuk elképzelni, hogyan tudunk majd itt élni.

– *Azután lassacskán megindult az élet. Sőt, egyre inkább igény jelentkezett a helyi hitélet megszervezésére.*

– Káposztáson egy teljesen új közösség jött létre. Egyre többen költöztek ide, és érdekes, hogy nagyon sok hívő család volt közöttük. Újpestre, a Nap utcai templomba jártunk misére; nagyszerű papok szolgáltak ott. 1985-ben Vangel Imre és Jávorka Lajos atya a Clarisseum és a Nap utcai Szt. József plébánia híveit látták el, az ő tanácsukra fordultunk Marosi Izidor püspök atyához a kéréssel, hogy az új lakótelepen is legyen istentisztelet. Elhívtuk, hogy jöjjön el, nézzen körül, megmutattuk neki a környéket is. 1989-re nyílt meg a lehetősége, hogy Jávorka atya és Tomka Ferenc misézhessekenek itt. Felmerült a kérdés, hogy hol legyen a helyszín? Dyekiss Emilné, Marika a Káposztásmegyeri Nagycsaládosok Egyesületének vezetője javasolta, hogy a Lóverseny téri kultúrházban próbálkozzunk. Ott működött a helyi MSZMP is. Mészáros Ferenc, a ház vezetője arról tájékoztatott, hogy a tanácstól kell engedélyt kérni ahhoz, hogy a nagyteremben fogadhasson minket. Mondtuk, hogy elmegyünk mi Fekete János tanácselnökhöz is.

Az egyház megvásárolt egy lakást a papok számára, Tomka atya az első időben még az egri főiskolán tanított, csak később költözött ide. A továbbiakban a két pap az egyház építésén és a hívek egyházközségbe történő bevonásán dolgozott. Így kaptunk rendszeres lehetőséget arra, hogy helyi misén vehessünk részt.

– *Ideiglenes megoldásként ez biztosan megfelelt, de szükség volt templomra is.*

– Természetesen Jávorka atyával vittük tovább a kérést. A fővárosi tanács volt az illetékes a megfelelő helyszín kijelölésében. Először az építkezési terület és az erdő szélére, nagyjából a mai református templom környéke javasolták az építést; 1989 táján ott még nem volt semmi. Mi azonban nem fogadtuk el ezt a javaslatot. Többszöri tárgyalás után engedélyezték, hogy az ÁMK iskola, óvoda melletti üres területen épüljön meg a templom. Hatalmas költséggel épült, holland, osztrák és német egyházi közösségek támogatták. Tomka Ferenc Rómában tanult, és nagyon sok külföldi katolikus közösséggel állt kapcsolatban. Nyugaton csökkent a keresztény hívek létszáma, emiatt például a kápolna berendezését egy Hollandiában bezárt templomból kaptuk. Örömmel támogattak a kintiek, mert arról értesültek, hogy nálunk a rendszerváltás után növekedett a hívek száma. Sok templom épült abban az időben Magyarországon.

– *A hazai támogatások egy részének előteremtésében komoly szerepet vállaltál.*

– Szeretetteljes közeg vett minket körül az Ady Művelődési Központban, tudod, hiszen te is jelen voltál. Jótékonyági koncerteket szerveztünk, és szerencsére mindig teltházunk volt. Szerénytelenség nélkül mondhatom, gyorsan elterjedt a híre, hogy „Jenő-koncert” lesz a művelődési házban! Egy-egy alkalommal vidékről buszokkal jöttek a hívek.

Az előadásokon a profi zenészek nem vállalták a fellépést, mert tartottak tőle, hogy bevonják az ORI- (Országos Rendező Iroda) engedélyüket, vagy külföldi koncertjeikre nem kapnak hozzájárulást. Az én esetemben ilyen karrierlehetőség természetesen nem jött szóba. A dalaim kiadásakor azzal szembesültem, hogy az egyházi kiadók számára ez a terület idegen volt. A Magyar Hanglezgyártó Vállalat végül kiadta egy lemezem, és néhány szerkesztő – köztük Téglás Ferenc – beválo-

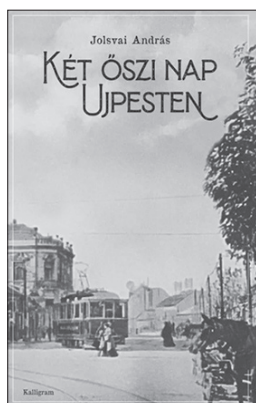
gatta egy-egy dalom a keresztény rádió és televízió műsoraiba is. Bárhová hívtak, szívesen mentem, igyekeztem minden meghívásnak eleget tenni. Sok helyen értékelték a szolgálatom. A rendszerváltás környékén számos lehetőség adódott, az elmúlt évtizedek után, jóval bátrabbak lettek az egyházközségek.

– *Nem volt könnyű egy új stílust meghonosítani az egyházon belül, tapasztaltad, részese voltál. Az elismerés azért nem maradt el, sőt igen magas szinten is számítanak rád.*

– Igen, 60 éves koromban Erdő Péter bíboros atya a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia nevében a Pro Ecclesia Hungariae kiüntetést nyújtotta át. 2010-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje kitüntetést kaptam a köztársasági elnök úrtól. 2017-ben Erdő Péter bíboros atya a Szent Adalbert kitüntetés nagyérem fokozatát adományozta az egyházzene és ifjúsági evangelizáció területén végzett munkámért. Szeretettel vettek körül püspökeink és papjaink közül sokan. Paskai László bíboros atya nagy elismerést érdemel, hogy II. János Pál pápát meghívta 1991-ben. A Szentatya látogatása után itt is új korszak kezdődött, ami hatalmas lendületet adott a magyar egyháznak. Ennek lehetett a következménye, hogy a határon túlra is meghívtak. A Háló Község segítségével utazhattam el Erdélybe és a Délvidékre. – Te csak hozd a gitárodát és énekelj! – mondták. Az egész Kárpát-medencétől szeretetet kaptam, és ez nagyon jólesett.

– *A közelmúltban lehetőséget kaptál arra, hogy Ferenc pápa szentmiséje előtt színpadra lépj és zenélj. Mondanál néhány szót erről?*

– Sosem gondoltam volna, hogy 75 évesen énekelhetek Ferenc pápának. Váratlanul ért a felkérés a Kossuth téri szentmise előprogramjára, ahova fiaimmal, Gergővel és Gáborral mehettünk zenélni, egy erre az alkalomra összeállt remek formációban (Borka Zsolt, Csiszér László, Gábel András, Gábel Gellért, Nagy Lajos, Sillye Gábor, Sillye Gergely, Sillye Jenő, Simon Bence, Takács Antal, Varga Attila). A szentmise előtt utolsó dalként énekeltük a Föltámadt, Alleluja-t. A zsúfolásig megtelt Kossuth tér velünk énekelt: „Virágban áll a rét, virágos úton át Valaki jön feléd...” és a képernyőn a Szentatya érkező autója volt látható. Ez a három nap sokunk szívében felejthetetlen élmény marad. □

Mintha egy 115 éves újpesti panoptikum figurái kelnének életre Jolsvai András új regényében. Bankrablók és üldözőik, amorózó és szép kisasszony, hentes, hírlapíró és polgármester bukkannak fel az Árpád út és a városháza között. Az események mindössze két napba sűrűsödnek, de ennyi idő is elegendő arra, hogy felbolyduljon a város. Magyarország más vidékein ezek lennének a boldog békeidők, itt azonban egyesek revolvert rántanak, mások párbajoznak. Az 1908. október 28-án és 29-én játszódó mozaikszerkezetű történetben minden megtörténik, amiről a korabeli újságok beszámoltak, és amit az Újpestért díjas, szülővárosáért élethosszig rajongó író megálmodott. A kötet a Kalligram kiadó gondozásában jelent meg, kapható a nagyobb könyvesboltokban.

A neves szociológus lélekben visszatalált ifjú kora valaha volt helyszínére, Újpestre. Ladányi János kitárulkozó, őszinte történetmesélőként nem először veszi rá nemzedéktársait, hogy éljék át együtt az elmúlt évtizedeket. A memoárként is olvasható „meglelt” emlékek között első helyen családtagjainak portréja áll, majd a személyes hangú írások megidézik az 1960-as és '70-es évek életérzését. Kultikus helyszínek (köztük a népszigeti büfék, a Könyves gimnázium, a „Tungi”) elevenednek meg, és meghatározó személyiségek (barátok, tanárok, kollégák) lépnek elő a múltból. Önálló fejezetet kapnak a szerző meghatározó úti élményei és az a revelációval ható élmény, amit számára a rendszerváltás adott. Az Aura Kiadó gondozásában megjelent kötet megvásárolható a Neográdi László Helytörténeti Gyűjteményben.

Elismerés a gyermeknap alkalmából

Május 18-án, a Városháza dísztermében került sor a Sándor István Újpest Gyermekéért Díj átadására. Elismerésben részesült: Pucz-Varga Ilona, az Újpesti Viola Óvoda óvodavezető helyettese; Csaba László Béláné, az Újpesti Könyves Kálmán Gimnázium intézményvezető helyettese; Dankainé Szászi Gabriella, az Újpesti Liget Óvoda óvodatitkára; Kornacker Gyuláné, az Erkel Gyula Újpesti Zenei Alapfokú Művészeti Iskola fuvola tanára és Mészáros Miklósné, az Újpesti Homoktövis Óvoda óvodai dajkája. Az ünnepségen adták át az Újpest Kiváló Tanulója, az Újpest Diáksportolója és a Kiváló Diákközösségi Munkáért Díjakat. Az elismeréseket Trippon Norbert és Czizler László alpolgármesterek nyújtották át.

Emléktábla a Könyvesben

Május 25-én, születésének 100. évfordulója alkalmából felavatták dr. Météki Jánosné pedagógus emléktábláját a Könyves Kálmán Gimnázium földszinti folyosóján. Lili néni 1953 és 1977 között tanított a Könyvesben. A pedagógusra dr. Sipos Lajos, Újpest díszpolgára, Ladányi János valamint dr. Koncz Mária Magdolna emlékezett. Az emléktáblát dr. Météki Júlia és dr. Météki Eszter leplezte le.

Újpest: Kis Amerika

Június 1-én debütált a hosszúlépés.járunk? társaság újpesti vezetett sétája. A szervezők „Börgyárosok, cionisták, az első magyar bankrablás és a pesti Szilícium-völgy titkai egy helyen” mottóval invitálnak helytörténeti barangolásra. Az érdeklődők június 18-án, július 2-án, 9-én és 30-án csatlakozhatnak a csoporthoz. Jelentkezés a <https://hosszulepes.org/tour-details/ujpest-kis-amerika> oldalon.

Gyász hír

Február 28 án, életének 89. évében elhunyt dr. Gerber Alajos gyémántdiplomás fogszakorvos, Szent Adalbert-díjas hitoktató, Újpest díszpolgára. A város népszerű alakja lapunkban többek között az Újpesti Katolikus Legényegyletről, a Kolping mozgalomról, és a helyi amatőr színházi előadásokról publikált hiánypótló cikkeket. A 2020/1. számunkban interjúban mesélt életéről, pályájáról. Április 5-én többszázan kísérték utolsó útjára a Megyeri temetőben.